

บทที่ 4

ประวัติชีวิตและผลงานของ สุรัชย์ จันทิมาธร

ในการเขียนประวัติชีวิตและผลงานของ สุรัชย์ จันทิมาธร นั้น เป็นการบอกเล่าเรื่องราวเบื้องหลังของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น รวมทั้งการเผชิญหน้ากับสังคมในแต่ละช่วงว่าเป็นอย่างไร ตลอดจนความคาดหวังหรือวิธีคิดต่าง ๆ ในแต่ละช่วงของชีวิต โดยแบ่งช่วงชีวิตของสุรัชย์ ออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

1. ชีวิตและผลงานของ สุรัชย์ จันทิมาธร ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 24 ปี (พ.ศ. 2491-2515)
 - 1.1 กำเนิด
 - 1.2 ครอบครัว
 - 1.3 เรียนและงาน
 - 1.4 ก้าวสู่โลกวรรณกรรม
 - 1.5 เดินทางเข้ากรุงเทพฯ
2. ชีวิตและผลงานของ สุรัชย์ จันทิมาธร ในช่วงอายุ 25 ถึง 34 ปี (พ.ศ. 2516-2525)
 - 2.1 เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516
 - 2.2 ก้าวสู่โลกดนตรี
 - 2.3 หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516
 - 2.4 คาราวาน
 - 2.5 ก้าวสู่โลกภาพยนตร์
 - 2.6 หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519
 - 2.7 เข้าป่า - ชีวิตในป่า
 - 2.8 คืนเมือง
3. ช่วงชีวิตและผลงานของ สุรัชย์ จันทิมาธร ในช่วงอายุ 34 ปี จนถึงปัจจุบัน
 - 3.1 การทำงานร่วมกับค่ายเทพ
 - 3.2 จุดยืนในความเป็นนักต่อสู้
 - 3.3 หาเลี้ยงชีพด้วยการเล่นดนตรี
 - 3.4 ผู้หญิง ครอบครัว และหมุดหมายปลายทางชีวิต

**ช่วงชีวิตและผลงานของ สุรัชย์ จันทินมาธร ตั้งแต่แรกเกิด
จนถึงอายุ 24 ปี (พ.ศ. 2491-2515)**

กำเนิด

สุรัชย์ จันทินมาธร เกิดเมื่อวันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2491 ที่ตัวเมืองจังหวัดสุรินทร์ อาศัยอยู่ในห้องเช่าตึกแถวริมทางรถไฟกับครอบครัว สุรัชย์มีพี่น้องทั้งหมด 8 คน คือ

1. พ.อ. คำพงษ์ จันทินมาธร
2. นางทองทรวงศ์ จันทินมาธร
3. นางบุปผา จันทินมาธร
4. นายสุรัชย์ จันทินมาธร
5. นางเจียมใจ จันทินมาธร
6. นายภมร จันทินมาธร (เสียชีวิต)
7. นางฐานันตรี จันทินมาธร
8. นายสหชาติ จันทินมาธร

“หงา” คือ ชื่อเล่นของสุรัชย์ เป็นคำที่มาจากภาษาถิ่นเขมรสุรินทร์ แปลว่า น่ารักน่าซัง คล้ายกับคำว่า “บักห่าน้อย” ของคนลาวอีสาน หรือ “อาต๋นน้อย” ของคนจีน

“องอาจ จันทินมาธร” เป็นชื่อจริงนามสกุลจริงที่พ่อตั้งให้ แต่ภายหลังเปลี่ยนมาใช้ชื่อ “สุรัชย์” แทน เพราะในสมัยนั้นสุรัชย์ ลูกสุรินทร์ เป็นนักมวยที่มีชื่อเสียงโด่งดังและเป็นคนสุรินทร์ บ้านเดียวกัน ด้วยความที่อยากเป็นนักมวยอยู่แล้ว จึงรบเร้าขอให้พ่อเปลี่ยนชื่อให้ใหม่

ผมไม่ได้ชื่อสุรัชย์ มาตั้งแต่แรก พ่อตั้งให้ชื่อว่า “องอาจ จันทินมาธร” ชื่อจริงนามสกุลจริงเป็นอย่างนี้ ที่นี้พ่อเข้าอนุบาล สุรัชย์ ลูกสุรินทร์ ดังมาก เขาเป็นแชมป์มวยเวทีราชดำเนิน และลูมพิณี แถมยังหน้าตาหล่อเหลาเป็นถึงพระเอกหนัง วันนั้นเขาไปโชว์ตัวที่สุรินทร์จึงมีโอกาสได้เห็นเพราะลุงพาไปดู

ผมเลยไปบอกพ่อว่า อยากจะเปลี่ยนชื่อเป็น “สุรัชย์” พ่อเขาพูดที่เล่นที่จริง เพราะไม่แน่ใจ พ่อเข้าโรงเรียนผมเลยไปบอกพ่อว่าขอเปลี่ยนชื่อได้หรือไม่ ไม่อย่างนั้นไม่เรียนหนังสือ พ่อบอกว่ามึงไปเปลี่ยนเอาเอง พ่อไปโรงเรียนก็เลยไปบอกครูเขาเลยว่า ผมชื่อเด็กชาย “สุรัชย์” แบบว่าผมตั้งชื่อให้ตัวเองนะ พ่อก็เลยต้องไปเปลี่ยนชื่อที่อำเภอให้เป็นชื่อ “สุรัชย์” (สุรัชย์ จันทินมาธร, สัมภาษณ์)

จากนั้นจึงใช้ชื่อ “สุรชัย” เรื่อยมา ส่วนนามสกุล “จันทินมาธร” เป็นนามสกุลที่เกิดจากการประสมชื่อของปู่ย่าตาทวดบรรพบุรุษเข้าด้วยกัน ตามวิธีตั้งนามสกุลแบบโบราณ แต่เมื่อสุรชัยเข้าสู่วงการนักเขียนแล้ว กลับเปลี่ยนนามสกุลมาใช้ “จันทินมาธร” โดยตัดตัว น. ออก

เปลี่ยนตามพี่เสถียร ช่วงนั้นเขาเขียนหนังสือเขาเลยเปลี่ยน ตระกูลของเขาเปลี่ยนหมด เปลี่ยนตามพ่อแม่เพราะพ่อเขาเชื่อถือโชคกลาง เขาเปลี่ยนเพื่อให้เป็นสิริมงคล พอผมมาเขียนหนังสือก็เปลี่ยนเพื่อให้คล้องจองกัน แล้วเราก็เห็นว่ามันเพราะดีก็เลยเปลี่ยนตาม ปัจจุบันบัตรประชาชนของผมก็ยังเป็นจันทินมาธร ส่วนพ่อของผมและพี่น้องทุกคนยังคงใช้ “จันทินมาธร” ไม่มีใครเปลี่ยนสักคน คำว่า “จันทินมาธร” น่าจะมาจากญาติทั้งสองฝ่าย ของปู่ย่าตาทวดแต่ดั้งเดิม ตาจันทร์ย้ายอิน-ยายมาตาทอน คือ ตายายทั้งสองฝั่งสองฝ่าย ก็เลยกลายเป็น “จันทินมาธร”

คนโบราณเขาชอบเอาชื่อปู่ย่าตาทวดมาผสมกัน เพราะเป็นไปไม่ได้ว่าชาวนาจะตั้งนามสกุลได้เพราะขนาดนั้น ผมวิเคราะห์กันกับพ่อคิดว่าน่าจะถูกต้อง คือไม่ได้มีคำแปลหรือความหมายอะไร ขอให้มันเป็นชื่อของปู่ย่าตาทวดเท่านั้นก็พอ แต่ความจริงแล้วจันทินมาธรก็ขลังดี เพราะมีกลิ่นไอของความเป็นชาวบ้าน (สุรชัย จันทินมาธร, สัมภาษณ์)

ครอบครัว

พ่อของสุรชัย มีอาชีพเป็นครูชื่อ “ยุทธ จันทินมาธร” ด้วยความที่สมัยก่อนครอบครัวอาศัยอยู่ในย่านของชาวจีน จึงทำให้ลูก ๆ ทั้ง 7 คน เรียกพ่อว่า “ป้า” ตามแบบคนจีน ส่วนแม่นั้นชื่อ “เล็ก จันทินมาธร” อาชีพเดิมเป็นชาวนา แต่หลังจากแต่งงานแล้วก็ทำหน้าที่เป็นแม่บ้านดูแลลูก ๆ ตระกูลฝ่ายข้างแม่เป็นสายช่างตีทองเก่าแก่ โดยเฉพาะตาของสุรชัย นั้นเป็นถึงช่างตีทองฝีมือเยี่ยมประจำท้องถิ่น

แม่เป็นชาวนาธรรมดา แต่ว่าได้สามีเป็นอาจารย์ ก็ไม่ได้ทำอะไรเป็นแม่บ้านเฉย ๆ แม่เขียนหนังสือยังไม่เป็นเลย สะกดชื่อตัวเองยังกระท่อนกระแท่นลำบากมาก แต่เขาก็พอเขียนได้ ประมาณว่าแม่จบ ป.4 แต่ไม่แน่ใจว่าจบหรือเปล่า สิ่งที่น่าสนใจแม่มาตรงที่เป็นชาวบ้าน อยู่กับชาวบ้าน คบกับชาวบ้าน คบกับป้ารุ่นป้านี้ อยู่ตามคุ้มต่าง ๆ เดี่ยวแม่ก็ไปซื้อปลาบ้าง ไปทำห่อหมกขายบ้าง หากิจกรรมทำได้ อยู่เรื่อย ๆ ส่วนใหญ่ก็เป็นแม่บ้าน

ผมจะใกล้ชิดทั้งพ่อและแม่ แต่ว่าแม่จะนำเป็ตรงที่กินเหล้า บ่นซ้ำซาก ที่ผมไม่ชอบ คนกินเหล้าประการหนึ่ง ก็คือพูดซ้ำซาก อาจจะมีส่วนมาจากแม่เหมือนกัน แต่ไม่ได้เกลียดนะ เป็ตรง ๆ เพราะแม่พูดเรื่องเดิม ๆ อยู่เนิ่น นายเทพซ้ำนำเป็ตรงมาก พูดเรื่องซ้ำ ๆ อยู่เนิ่นแหละ (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

ครอบครัวของสุรชัย อาศัยอยู่ในตัวเมืองสุรินทร์ได้ไม่นาน ก็ต้องย้ายไปอยู่ที่อำเภอรัตนบุรี เมื่อปี พ.ศ. 2495 เนื่องจากพ่อต้องไปรับตำแหน่งครูใหญ่ในโรงเรียนประจำอำเภอรัตนบุรี ความเป็นอยู่ของครอบครัวดีขึ้น จากเดิมที่เมื่อก่อนต้องเช่าบ้านอยู่ก็มาอยู่ในบ้านพักครูแทน

ช่วงชีวิตวัยเด็กของสุรชัย ไม่ต่างจากเด็กชนบททั่วไป ที่วิ่งเล่นอยู่ตามทุ่งตามหนอง และมักจะออกไปหาปูหาปลา กับพ่อเสมอ

พ่อเป็นข้าราชการเป็นถึงครูใหญ่ แต่ก็ยังคงไปหาปูหาปลา มาเลี้ยงครอบครัวทุกอาทิตย์ จะว่าเป็นเรื่องแปลกก็ได้นะ เพราะเป็นเรื่องที่ข้าราชการสมัยก่อนเขาไม่ทำกัน เขาเรียกกันว่าเป็นอาจารย์ใหญ่ เพราะย้ายจากครูธรรมดามาเป็นครูใหญ่ที่อำเภอรัตนบุรี สมัยก่อนตำแหน่งครูใหญ่ไม่เบา นะ รองจากศึกษานิเทศก์มาเป็น ครูใหญ่ ช่วงวันหยุด พ่อจะพาออกไปทุ่ง ไปตกเบ็ด ที่ประทับใจคือพ่อเป็นข้าราชการ แต่ว่ายังไปหาปูจับปลา มาทุกอาทิตย์ (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

ถึงแม้ว่าพ่อจะเป็นถึงครูใหญ่ประจำอำเภอก็ตาม แต่ก็ยังใช้ชีวิตสมถะ ซึ่งจักรยานไปทำงานเช่นเดิม ใช้ชีวิตไม่หนีจากชีวิตชาวบ้านทั่ว ๆ ไป

พ่อแก่ซึ่งจักรยานจนแก่ มอเตอร์ไซด์ก็ยังขี่ไม่เป็นเลย ใช้พาหนะคือจักรยาน ซี่มา กิงกาแพในตลาดบ้าง มาซื้อของบ้าง ทั้งที่ตอนแก่ปลดเกษียณลูก ๆ ก็มีฐานะดีแล้ว จะซื้อมอเตอร์ไซด์ให้แกก็ไม่ยอมขี่ ประทับใจพ่อตรงนี้ เพราะว่าพ่อไม่มีเรื่องโกง เป็นคนซื่อสัตย์ แต่ตอนผมไม่อยู่ พ่อเคยโดนข้อหาเหมือนกัน โดนบัตรสนทนัท่ ฟ้องว่าพ่อโกงเงินหลวงเรื่อง ถึงโรงพัก ถึงฟ้องศาลเลย แต่ในที่สุดก็พิสูจน์ได้ว่าแกไม่ได้ โกง แกเลยชนะ พ่อสะอาด ชอบพ่อตรงนี้ (เกียรติตระกูล ใจไทย, 2542, น. 55)

สุรชัยประทับใจในตัวพ่อเป็นอย่างมากในเรื่องของการใช้ชีวิตอย่างสมถะแบบชาวบ้าน จึงแต่งเพลง “พ่อเราอดทน”¹ ขึ้นเพื่อระลึกถึงผู้เป็นพ่อ เนื้อหาใจความหลักของบทเพลงนี้ เกิดจากเหตุการณ์หนึ่งที่เขาและพ่อได้ประสบร่วมกัน จนกระทั่งนำมาแต่งเป็นเพลง

¹เพลง “พ่อเราอดทน” แต่งขึ้นมาในวาระคาราวานคอนเสิร์ตร่วมบุญ “ให้พ่อและเพื่อน” จัดขึ้นที่กรมประชาสัมพันธ์ พ่อในที่นี้หมายถึง “ครูยุทธ จันทิมาธร” พ่อของสุรชัย ส่วนเพื่อน หมายถึง เสนีย์ ด้ายมงคล เพื่อนและผู้จัดการวาระวาทาน และผู้สื่อข่าวอิสระที่เสียชีวิตไปแล้ว

ตอนนั้นน้ำหลากท่วมทุ่งเจ๊งไปหมดเลย เราอยู่สัก ป.1 - ป.2 แล้วก็ถอดกางเกงเล่นน้ำ ไม่ได้กลัวน้ำหรือพวกเขา แล้วก็ขึ้นมาล้างกางเกง ปรากฏว่าตะขามันอยู่ในกางเกง เป็นกางเกงขาสั้นเก่า ๆ ไม่ค่อยซักก็แข็ง ๆ เด็กบ้านนอก พอใส่เข้าไป ตะขามันก็จับตุ๊ดเอา แสบตุ๊ด พอก็ขำ เราก็เจ็บ พอให้ขี่คอ เป็น 10 กิโลกว่าจะถึงบ้าน พอก็แบกของ ส่วนเราขี่คอพ่อ เจ็บจนน้ำตาเล็ด เวลาอยากเห็นว่าตัวเองตอนเป็นเด็กว่าเป็นอย่างไร ไม่ต้องไปมองไกล มองที่ลูก แล้วเวลาคิดถึงพ่อก็ไม่ต้องมองไกล ให้มองดูตัวเองที่เป็นพ่ออยู่ ก็เหมือนกับตัวเรา คือ ถอดพิมพ์ออกมาสีบทอเป็นรุ่นแล้วรุ่นเล่า บางคนนึกถึงตอนเป็นเด็ก ไม่ต้องนึกถึงอย่างนั้นหรอก ให้ดูลูกตัวเอง (เนชั่นสุดสัปดาห์, 28 ตุลาคม 2548, น. 73)

เรียนและงาน

สุรัชย์ เข้าเรียนในระดับประถม ที่โรงเรียนอุทิศวิทยา และต่อระดับมัธยมต้นในโรงเรียนรัตนบุรี ชื่อเสียงเรื่องความซนของสุรัชย์ จัดอยู่ในอันดับต้น ๆ ของโรงเรียนก็ว่าได้ ดูได้จากแนวไม้เรียวที่ปรากฏขึ้น สุรัชย์ไม่เคยถูกละเว้นหรือได้รับอภิสิทธิ์ใด ๆ จากการถูกลงโทษ ถึงแม้ว่าพ่อของตนจะเป็นถึงครูใหญ่ก็ตาม

เราเป็นลูกที่ไม่ได้มีอะไรพิเศษอะไร เวลาโดนเขียน ก็โดนเขียนก่อนเพื่อน คล้าย ๆ ตัดไม้ข่มนาม ตีลูกตัวเองก่อนเลย เคยโดนเขียนเขียนอยู่หลายเดือน ถูกตีด้วยไม้สน ตอนนั้นเราเคยแบบไปสาย มัวแต่เล่นอยู่ที่บ้าน แกรมยังพาเพื่อน ๆ เล่นอีกต่างหาก พ่อมาตามที่บ้านก็เห็นเลยลากไปโรงเรียน แล้วให้ยืนหน้าเสาธงแล้วก็ตีเราคนเดียว เราก็โดนอย่างนี้ตลอด ตีต่อหน้านักเรียนทั้งหมด (สุรัชย์ จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

บรรยากาศการเรียนเริ่มมีสีสันมากขึ้น เมื่อไปเป็นหนึ่งในนักเรียนแถวของโรงเรียนมัธยม วงดนตรีนี้รับจ้างเล่นตามงานต่าง ๆ ทั้งงานศพ งานบวช สุรัชย์ รับหน้าที่เป็นคนเป่าคาริเน็ตประจำวง

วงเราเป็นแถววง ไม่ใช่วงดนตรี เป่าเรียนโน้ตง่าย ๆ ด ร ม พ ซ เขียนโน้ตไทย ไปเล่นทุกงาน เพราะว่ามันมีวงเดียวในอำเภอ งานอะไรก็ได้ ไปเล่นหมด แต่งานศพมีเป็นประจำเลย โดยเฉพาะงานศพเล่นเพลงพญาโศก เพลงธรณีภรรรแสง เพลงพวกนี้เล่นเป็นประจำ ถ้าเล่นตอนเช้าโศกเศร้า เจ้าภาพก็น้ำตาไหล ร้องไห้โย (เกียรติติระกุลใจไทย, 2542, น. 55)

ภาพหลายภาพในงานศพที่สุรชัยไปร่วมเล่นดนตรี ได้ทำให้กลายมาเป็นวัตถุดิบชั้นดีในการเขียนเรื่องสั้นในเวลาต่อมา ฉากของผู้คนที่เศร้าโศกกับการสูญเสียคนรักไปโดยไม่มีวันกลับมา นอกจากนี้เมื่อมีเวลาว่างสุรชัย ยังไปช่วยงานบริษัทหนึ่งเร่ของพ่อเพื่อน โดยรับหน้าที่เปิดเพลงเรียกคนดู และยังคงเป็นคนล้อมผ้าและปักตั้งจอหนังอีกด้วย

สุรชัย นายแหวความ เป็นนักร้องมาตั้งแต่เด็ก เมื่อครั้งหนึ่งมีข้าราชการคนหนึ่งในอำเภอได้ซื้อเทปมา และให้เด็ก ๆ มาร้องเพลงและบันทึกเสียงเก็บไว้ หนึ่งในนั้นก็มีสุรชัย รวมอยู่ด้วย

สมัยก่อนเทปมันเป็นเรื่องทันสมัย เป็นเรื่องตื่นเต้น เพราะเป็นเทปเครื่องแรกของอำเภอและมีเด็กสองสามคนที่ได้ไปร้อง แล้วเขาก็มีการจัดประกวดผมก็เป็นคนหนึ่งที่ได้ขึ้นร้องเพลง เป็นนักร้องเหมือนกัน มีแหว แต่อยู่แค่นั้น พอจบมัธยมก็ไม่ได้สนใจแล้ว เพราะไม่คิดว่าจะได้มาร้องเพลง ไม่คิดเลยว่าตัวเองจะมาเป็นนักร้อง เพราะจุดประสงค์ในครั้งนั้นไม่มีอะไร เป็นการลองเครื่องเฉย ๆ แต่ว่าเขาก็เปิดให้ฟัง (เกียรติตระกูล ใจไทย, 2542, น. 55)

ก้าวสู่โลกวรรณกรรม

ในแวดวงวรรณกรรมสุรชัยเป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีในฐานะนักเขียนที่มีสไตล์การเขียนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว บวกกับด้วยความเป็นลูกพี่ลูกน้องกับเสถียร จันทิมาธร ที่มีชื่อเสียงในแวดวงนักเขียนอยู่แล้ว ยิ่งทำให้เป็นที่สนใจของใคร ๆ

ว่ากันว่าคนที่เป็นนักเขียนนั้น ส่วนมากแล้วจะมีพื้นฐานมาจากการอ่านหนังสือ เมื่ออ่านมาก ๆ เข้า ก็ทำให้เกิดจินตนาการกระทั่งร้อยเรียงเรื่องราวเนื้อหาเหล่านั้นขึ้นมาออกเป็นตัวหนังสือ สุรชัย ก็เช่นเดียวกันที่ได้รับการส่งเสริมในเรื่องของการอ่านหนังสือมาจากครอบครัว โดยได้รับอิทธิพลในเรื่องการอ่านมาจากผู้เป็นพ่อ เพราะในขณะนั้นพ่อได้บอกรับนิยายสาร หนังสือพิมพ์ รวมทั้งนิตยสารต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นชัยพฤกษ์, วิทยาศาสตร์, สยามสมัย, สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ (ในยุคม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช) และปิฎกภูมิ ยังรวมไปถึงนวนิยายของนักเขียนหลายคน อย่าง แม่อนงค์ (มาลัย ชูพินิจ), ศรีวิรัตน์ สถาปนวัฒน์, เรื่องล่องไพร ของ น้อย อินทนนท์ เป็นต้น จึงส่งผลให้ลูกทุกคนมีนิสัยรักการอ่านหนังสือ

แต่ในบรรดาลูก ๆ นั้น คงไม่มีใครจะรักการอ่านหนังสือมากไปกว่าสุรชัย ชนิดที่ว่าต้องหนีไปอ่านหนังสือบนชื่อบ้าน สาเหตุหลักก็เนื่องมาจาก ในตอนนั้นที่บ้านมักจะมีคนมาฝากลูกเรียนหนังสือกับพ่อเสมอ ต้องมากินอยู่ด้วยกับคนในครอบครัว และเมื่อจำนวนคนที่มาอาศัยอยู่ด้วยมี

จำนวนมากขึ้น ก็ต้องช่วยกันทำงานในบ้านเพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน หลายครั้งที่สุรชัย มักจะหลีกเลี่ยงการทำงานบ้านด้วยการหลบไปอ่านหนังสือแทน

ผมชอบอ่านวรรณกรรมทั้งหมด วรรณกรรมของนักเขียนไทย พวกนวนิยายเรื่องยาวทั้งหลาย แต่ค่อนข้างจะเป็นเรื่องที่มีอุดมคติหน่อย เรื่องของศรีวิรัตน์ สถาปนวัฒน์ เรื่องของแม่นงศ์ (มาลัย ชูพินิจ) เรื่องของน้อยอินทนนท์ ชุตล่องไพร รวมถึงเรื่องแปลของต่างประเทศในสมัยนั้นทั้งหมด แม้แต่หนังสือในห้องสมุดผมก็อ่านเยอะ ตอนนั้นต้องหนีไปอ่านบนชื่อบ้าน เพราะว่ากลัวพ่อกับแม่จะเรียกใช้งาน อยู่บนเพดานหลบนิ่งเป็นเวลานาน ๆ เพื่ออ่านหนังสือ ทำอย่างนี้อยู่บ่อย ๆ เพราะเป็นที่ ๆ เขาหาตัวเราไม่เจอ ส่วนมากมักจะหลบตอนที่อ่านติดพันมาก ๆ ใช้เวลาทำอย่างนั้นอยู่หลายปี (เกียรติตระกูล ใจไทย, 2542, น. 55)

ในขณะที่เรียนอยู่ชั้นมัธยม แนวทางด้านการศึกษาและการวาดภาพเริ่มมีมากยิ่งขึ้น สุรชัยเคยทำหนังสือให้เพื่อน ๆ ในห้องเรียนอ่าน สุรชัย ทั้งเขียนและวาดการ์ตูนเองหมดทั้งเล่ม โดยได้รับแรงบันดาลใจจากนักเขียนการ์ตูนชื่อดังอย่าง ราช เลอสรวง, จุก เบี้ยวสกุล และ นภาพ สวันตร์จด์

ตอนที่อยู่มัธยมจังหวัดสุรินทร์ ก็เขียนหนังสือให้เพื่อนอ่าน หนังสือทำจากสมุดเรียนทำเล่น ๆ ทำเองทั้งหมดเป็นทั้งบรรณาธิการเอง เขียนเองวาดเองหมด เขียนเป็นเล่มบ้าง ครั้งเล่มบ้าง ส่งเวียนให้เพื่อนอ่าน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องโจ๊ก เรื่องฮาขัน สนุก ๆ ให้แสบคิดบ้างอะไรบ้าง ผมเป็นคนนิสัยอย่างนี้มานาน ชอบเขียนให้เพื่อนอ่านมีแฟนประจำวนเวียนอ่านหนังสือผม คือผมชอบแต่งเรื่อง เพราะชีวิตเราอ่านแต่หนังสืออ่านแต่นิยาย เลยอยากนำเสนอ อยากคิด อยากเขียน

ส่วนในเรื่องของการเขียนการ์ตูนตอนนั้นมีอิทธิพลจากรุ่นพี่ เวลาเขาเขียนการ์ตูนเขียนรูป ก็เลยฝังใจว่าอยากจะเขียน เพราะว่าชอบเขียนรูปมาตั้งแต่เด็ก ๆ ในสมุดเรียนก็เขียนรูปเต็มไปหมด ไม่ได้บันทึกอะไร สมุดเลขคณิต สมุดอะไรก็มีรูปแทรกอยู่ตลอด เลอะไปหมด ไม่เว้นแม้แต่ในหนังสือเรียนหนังสืออะไรก็มีแต่รูป ชอบเขียนลายเส้น ชอบเขียนการ์ตูน ก็เลยเขียนลงไว้ในสมุดและหนังสือเรียน (เกียรติตระกูล ใจไทย, 2542, น. 55)

ความชอบในเรื่องการวาดรูปทำให้สุรชัยมุ่งมั่นที่จะเรียนต่อทางด้านศิลปะ จุดหมายปลายทางที่วาดหวังไว้คือ โรงเรียน “เพาะช่าง” หลังจากเรียนจบมัธยมต้น พ่อก็ส่งให้มาเรียนต่อในกรุงเทพฯ โดยอาศัยอยู่กับพี่ชายคนโต พร้อมกับให้เงินค่าใช้จ่ายเดือนละ 300 บาท

ปี พ.ศ. 2508 เป็นการเดินทางเข้ามากรุงเทพฯครั้งแรกของสุรชัย ด้วยอายุเพียง 17 ปี เข้ามาสมัครสอบเข้าโรงเรียนเพาะช่างแต่ก็สอบไม่ติด พี่ชายจึงติดต่อให้เข้าเรียนที่โรงเรียนการช่าง

นนทบุรี สอนเกี่ยวกับวิชาช่างไม้ ช่างก่อสร้าง ระหว่างที่เรียนอยู่ที่นี้สุรัชย์ได้เขียนเรื่องสั้นและบทกลอน ทั้งยังเคยส่งบทกลอนไปยังนิตยสาร “ชัยพฤกษ์” และได้ถูกตีพิมพ์ผลงานในที่สุด

เมื่อผ่านการสอบไล่เลื่อนชั้นเรียนในฐานะนักเรียนปี 2 ของโรงเรียนการช่างนนทบุรี ด้วยความมุ่งมั่นอยากเรียนด้านศิลปะเป็นทุนเดิม บวกกับการฝึกฝนมาตลอดหนึ่งปีจึงสมัครสอบที่

โรงเรียนช่างศิลป์ แต่โชคไม่ช่วยจึงยังคงสอบไม่ติดเช่นเคย ขณะเดียวกันก็ตัดสินใจลาออกจากโรงเรียนการช่างนนทบุรี เพื่อย้ายมาเรียนต่อที่โรงเรียนผดุงศิษย์พิทยา โดยเริ่มเรียนชั้นปีที่หนึ่งใหม่ เพราะไม่สามารถปรับตัวได้ ระหว่างเรียนอยู่ที่ผดุงศิษย์พิทยาก็มีเวลามากพอสำหรับการเขียนเรื่องสั้น และเรื่องสั้นชุดแรก ๆ ที่เขียนก็ได้ตีพิมพ์ลงนิตยสาร “สตรีสาร” สุรัชย์ เป็นคนที่เขียนงานได้ในทุกที่ ทุกเวลา เป็นผลให้งานวรรณกรรมของเขามีการพัฒนาอย่างมาก

เข้าเทอมสองของการเป็นนักเรียนโรงเรียนผดุงศิษย์พิทยา สุรัชย์ยังมีความมุ่งมั่นว่าจะสอบเข้าโรงเรียนเพาะช่างอีกครั้งทำให้ละเลยการเรียนในโรงเรียนจน สอบไม่ผ่าน มีหน้าซ้ำยังสอบเข้าโรงเรียนเพาะช่างไม่ติดอีก สุรัชย์ จึงตัดสินใจลาออกจากการเป็นนักเรียนหันมาทำงานในอาชีพคนทำหนังสือได้ประมาณ 1 ปี และช่วงนี้สุรัชย์ได้ผันตัวเองเข้าสู่วงการนักเขียนมากขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยการเข้าไปรู้จักกับกลุ่มชมรม “จักรวาลกวี” เป็นรายการกลอนทางวิทยุ สถานี ป.ช.ส. 7 ที่มี นเรศ นโรปกรณ์ นักกลอนชื่อดังเป็นผู้จัดรายการและเคยเป็นลูกศิษย์ของพ่อสมัยอยู่ที่โรงเรียนสุรวิทยาคาร จังหวัด สุรินทร์ ในชมรมจะมีบรรดานักกลอนต่าง ๆ ไปรวมตัวกันอยู่ที่นั่น และสุรัชย์ ได้รู้จักกับประเสริฐ จันดำ ในเวลาต่อมาสองคนสนิทสนมกันมากกินและนอนอยู่ด้วยกันเป็นเวลานาน ภายหลังสุรัชย์หันมาทำงานด้านดนตรีเต็มตัว ประเสริฐ จันดำ คนนี้ยังแต่งเพลง “แปนเอ็ดเดิด” ให้สุรัชย์ ร้อง

สุรัชย์ มีเพื่อนต่างสถาบันมากมายโดยเฉพาะที่ศิลปากรและธรรมศาสตร์ ซึ่งมีกลุ่มนักศึกษาหัวก้าวหน้าอยู่มาก จนกระทั่งมารู้จักกับวินัย อุกฤษณ์ เจ้าของบทเพลง “นกสีเหลือง” ที่ถูกกล่าวขานอย่างมาก ขณะนั้นสุรัชย์ มาช่วยวินัย จัดวางรูปเล่มหนังสือแนววรรณกรรมก้าวหน้าต่าง ๆ และได้รู้จักกับนักคิดสายต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ทั้งมโนภาส เนาวรังสี, บัณฑิต เองนิรัตน์, ธรรมศักดิ์ บุญเชิด, วีรศักดิ์ สุนทรศรี, คำรณ คุณะดิลก, เขียรชัย ลาภานันต์, บริสุทธิ์ บูรณสัมฤทธิ์ ฯลฯ

กลุ่มจักรวาลกวีก็เคยผ่านเข้าไป รุ่นนั้นก็ยังมีนักเขียนนักกลอนหลายคน เช่น ประเสริฐ จันดำ ปิยะพันธ์ จำปาสุต มีนเรศ นโรปกรณ์ เป็นหัวหน้า แล้วต่อมาก็เข้าไปอยู่ในกลุ่มหนุ่มหน้าสาวสวย ซึ่งก็เป็นกลุ่มนักคิดนักคิดเขียน นักกวีรุ่นใหญ่ มี สุวรรณิ์ สุขคนธา, มนัส สัตยารักษ์, ณรงค์ จันทรเรือง, เสถียร จันทิมาธร, ชรรค์ชัย บุนปาน, สุจิตต์ วงษ์เทศ ส่วนกลุ่มพระจันทร์เสี้ยว ก็คืออีกกลุ่มหนึ่ง มี วิทยากร เชียงกูล, สุชาติ สวัสดิ์ศรี, วินัย อุกฤษณ์, บริสุทธิ์ บูรณสัมฤทธิ์ กลุ่มวารสาร ธรรมศาสตร์ ก็ไปคลุกคลีอยู่กับเขาด้วยและรู้สึกจะเป็นกลุ่มที่คลุกคลีดีเิมมากที่สุด

เพราะกลุ่มหนุ่มหน้าสาวสวย ก็เสมือนนับถือกัน แต่จะไปสนุกกับเขาไม่ได้เพราะเป็นรุ่นพี่ กลุ่มพระจันทร์เสี้ยวถือเป็นเพื่อนมากที่สุด และก็มารู้จักเรื่องการเมือง การเคลื่อนไหวทางการเมืองจากกลุ่มนี้และได้รู้จักกับเสกสรรค์ ประเสริฐกุล, ธีรยุทธ บุญมี, วิสา คัญทัพ (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

แม้ว่าจะเริ่มเข้าสู่วงการนักเขียนแล้วก็ตาม แต่สุรชัย ก็ยังมุ่งมั่นที่จะสอบเข้าเรียนที่ช่างศิลป์อีกครั้งให้ได้ และคราวนี้ปรากฏว่าสอบติดหลังจากที่เสียเวลาถึง 3 ปี ไปกับการเรียนจากโรงเรียนต่าง ๆ โรงเรียนช่างศิลป์สมัยนั้น มีอาจารย์สวัสดิ์ ต้นติสุข เป็นอาจารย์ใหญ่ นักเขียนร่วมรุ่นมี ไพบุลย์ วงษ์เทศ, ศราวุธ ดวงจำปา และวิโชค มุกดามณี

หลังเลิกเรียน สุรชัย มักจะแวะไปหาเพื่อน ๆ ที่ร้านมิ่งหลีบย่อย ๆ ซึ่งร้านนี้ตั้งอยู่ติดกับมหาวิทยาลัยศิลปากร ยิ่งทำให้ได้พบปะกับผู้คนมากขึ้น เช่น อังคาร กัลยาณพงศ์, หม่อมเจ้าจันทร์ จิรายุ รัชนี (ท่านจันทร์) หรือ นายโต๊ะ ฌ ท้าช้าง, ไพบุลย์ สุวรรณภูมิ (ท่านภูมิ)

เราเป็นเด็ก แต่อยู่ท่ามกลางผู้ใหญ่ที่บึก ๆ ทั้งนั้น เรายังเสียบฟังเขาคุยกัน แทบจะไม่ได้พูดอะไรเลย อย่างแบบมาเจอกับท่านจันทร์ ก็ถือว่าเป็นดวงคนมั่ง ท่านจันทร์โปรดภาษา โปรดเขียนกลอนเขียนโคลง เขาก็เขียนด้วยช่วงนั้นต่อโคลงสดกัน ตอนนี้น่าท่านจันทร์ท่านเสียแล้ว ท่านเป็นลูกของ น.ม.ส. ศิลปินมาก ท่านชอบนั่งอยู่ที่ท่าช้าง ช่างศิลปากร ร้านไอ้เนี้ยว นามปากกาเขา คือ นายโต๊ะ ฌ ท้าช้าง แกเป็นเจ้าที่ไม่รวยนะ เจ้าธรรมดา ๆ (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

ในระหว่างเรียนที่ช่างศิลป์ สุรชัย ก็ได้ทำงานที่หนังสือพิมพ์เกียรติศักดิ์ควบคู่ไปด้วย ในยุคที่ “สนอง มณีศรี” เป็นบรรณาธิการ จากการชักนำของประเสริฐ จันดำ โดยทำหน้าที่ตรวจรูปเขียนกลอน หากหน้าไหนว่างก็ต้องเขียนคอลัมน์เล็ก ๆ น้อย ๆ ลง เพื่อนร่วมงานที่ทำงานอยู่ก่อนหน้าคือ โจรณี งามแมน หรือ “เปลว สีเงิน” คอลัมน์นี้สัปดาห์ละครั้งในปัจจุบัน แต่ดูเหมือนว่า เส้นทางเดินในการเรียนที่ช่างศิลป์จะไม่ทอดยาวมากนัก เพราะเรียนได้เพียง 2 ปี ก็ต้องลาออก

ก่อนจะเลิกเรียนช่างศิลป์ก็เคยเข้าไปทำงานหนังสือพิมพ์เกียรติศักดิ์ เคยสับสน สอบตกซ้ำชั้น ก็เดินเข้าไปหาอาจารย์สวัสดิ์ ต้นติสุข อาจารย์ใหญ่ ถามแกว่า อาจารย์ครับ ศิลปินจำเป็นต้องเรียนจบหรือ คนเรียนไม่จบเป็นได้ไหมครับศิลปิน อาจารย์แกบอกว่า ได้ แต่ไม่ได้พูดว่า ไม่ต้องเรียน (ต๋วยตู๋น, มิถุนายน 2531, น. 16)

หลังจากที่ออกจากช่างศิลป์ สุรชัย ก็เริ่มทำงานวงการหนังสืออย่างเต็มตัว หลังจากทำงานอยู่ที่หนังสือพิมพ์เกียรติศักดิ์ได้สักพักก็ออกมาทำงานกับหนังสือพิมพ์ซ้อฟ้า ขณะนั้นสำราญ ทรัพย์นิรันดร์ นั่งแท่นเป็นบรรณาธิการ ช่วงทำงานที่นี้ สุรชัย ได้มารู้จักกับศรีศักดิ์ นพรัตน์ ที่เรียนอยู่คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และฉ้วน เขจรศาสตร์ จากคณะจิตรกรรม

ระหว่างทำงานได้เขียนเรื่องสั้นชื่อ “แล้งเข็ญ” ขึ้นมา และส่งไปลงที่สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ด้วยเหตุที่ว่าในสมัยนั้นเป็นสนามเรื่องสั้นที่มีชื่อเสียงและถือเป็นสนามที่หินมาก โดยมีประมุข อุณหุรูป หรืออุษณา เพลิงธรรม เป็นคนดูต้นฉบับเองทั้งหมด

สมัยนั้นหากเรื่องสั้นใครผ่านมือของประมุขนั้น ถือว่าเป็นงานเขียนที่เยี่ยมยอด เพราะการพิจารณาเรื่องสั้นแต่ละเรื่องเป็นไปอย่างเข้มงวดและพิถีพิถันกับการตรวจต้นฉบับอย่างมาก “แล้งเข็ญ” ได้รับการเสนอแนะให้แก้ไขบางช่วงบางตอนจากประมุข และยังสั่งให้แต่งเพิ่มเนื่องจากว่าเนื้อเรื่องนั้นสั้นเกินไป สุรัชย์จึงได้แต่งเรื่องสั้นเพิ่มอีกเรื่องหนึ่ง

นั่นคือกำลังใจครั้งแรกที่ใหญ่หลวง ผมเขียนเรื่องสั้นก็ไปได้แรงใจจากตรงนั้นมาก คุณมุลโอเคนะ สมัยนั้นคุณมุลถือเป็นบอกรที่สุดยอดคนหนึ่ง ใครผ่านคุณมุลได้ถือว่าสอบผ่าน ผมโชคดี ผมนั่งขาสั้นไปเลยช่วงนั้น ผมอยู่ในวงการอยู่แล้ว พี่ชายก็ทำงานอยู่ในนั้น หลาย ๆ คนก็รู้จักพูดตรง ๆ ก็คือเปิดโอกาสให้ แล้วแกยังแนะนำเรื่องวรรณคดีว่าสำคัญมาก แกบอกว่าเป็นเรื่องมันสั้นไปจึงให้มาเขียนเพิ่มอีกเรื่องหนึ่ง ผมเป็นคนแรกที่เขียนสองเรื่องซ้อน ผมก็ไอ้เรื่องสั้นไปมีด้วยหรือนี่ มันไม่พอพิมพ์ว่าจั้นเถอะ คือนั่นก็กลับไปเขียนอีกเรื่องหนึ่งเลย เรื่องที่สั้นไปก็คือเรื่อง “แล้งเข็ญ” แล้วแกก็โยงให้ดูอะไรต่าง ๆ คล้าย ๆ แกให้ ผมก็เห็นด้วยกับแกหมดนะ ผมไม่เถียง แต่พอเขียนอีกเรื่องหนึ่งคือ “คนและคนบ้า” บวกเข้าไปคำเดียวแกก็ไม่แก แกลงตบไปเลย สวยมาก (สุรัชย์ จันทิมารร, สัมภาษณ์)

จากหนังสือข้อฟ้า ก็มาทำงานที่หนังสือ “สามยอด” มีหน้าที่จัดวางรูปแบบหน้า คัดเรื่อง และช่วยเขียนคอลัมน์เล็ก ๆ น้อย ๆ ทำได้สักพักก็ออกมาทำที่ “หนังสือมหาชน” และรับตำแหน่งเป็นฝ่ายศิลป์เต็มตัว ได้รับเงินเดือน ๆ ละ 4, 000 บาท และยังวาดภาพประกอบโดยใช้ชื่อ “ทองเสน เจนจัด”

สุรัชย์ เริ่มเขียนเรื่องสั้นตั้งแต่ ปี พ.ศ 2509 โดยแบ่งงานเขียนและงานที่เกี่ยวข้องออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ ด้วยกัน (วารสารศรีบูรพา, 2549, น. 60-61)

1. เรื่องสั้น ได้แก่ มาจากที่ราบสูง, เดินไปสู่หนไหน, ความบ้ามาเยือน และข้างถนน สำหรับเล่ม “ก่อนเคลื่อนคาราวาน” นั้น เป็นการรวบรวมงานเล่มเก่าจาก 3 เล่มแรกเกือบทั้งหมด โดยนำมาจัดพิมพ์ใหม่พร้อมทั้งตั้งชื่อปกดังกล่าว เช่นเดียวกับเล่ม “ดอกอะไรก็ไม่รู้?” ที่คัดสรรเอาแต่เฉพาะเรื่องที่เน้นฉากเมืองมารวมไว้เป็นเล่มเดียวกัน พร้อมกับเพิ่มเรื่องสั้นใหม่เข้าไปเรื่องหนึ่ง

2. บทกวี ได้แก่ จารึกบนหนังสือ, เมตตินเจแปน และเนื่อนัย (เพลง) เล่มจารึกบนหนังสือเป็นการเขียนร่วมกับประเสริฐ จันดำ ซึ่งต่อมมาภายหลังสำนักพิมพ์สามัญชนได้นำผลงาน

ของสุรัชย์ ในเล่มนี้มาผนวกบวกกับเล่มเมดิอินเจแปน แล้วสมทบด้วยผลงานประเภทเดียวกันที่ยังไม่เคยได้รับการตีพิมพ์เป็นเล่มมาก่อน โดยนำมารวมพิมพ์ไว้เป็นภาคที่สองของเล่ม”ตะวันสีแดง”

3. นวนิยาย ได้แก่ ก่อนฟ้าสง ในกาการตีพิมพ์ครั้งแรกใช้ชื่อเล่มว่า “ก่อนที่ฟ้าจะสง” ทว่าตั้งแต่ฉบับพิมพ์ครั้งที่สองเป็นต้นมา ได้ปรับชื่อใหม่ให้กระชับขึ้นตามคำแนะนำของ “นายผี” อัศนี พลจันทร

4. บันเทิงและความเรียง ได้แก่ จากราวไพร สู้ป่าคอนกรีต, คือคนลำเค็ญ คนตรีคาราวาน และผ่านตา พันใจ

สุรัชย์ ยังมีงานเขียนที่รอการชำระ-รวบรวม เพื่อจัดพิมพ์เป็นเล่มอีกจำนวนหนึ่ง นั่นก็คือผลงานประเภทบทความที่เขียนลงตีพิมพ์เอาไว้หลายที่ นอกจากผลงานของสุรัชย์แล้วยังมีงานเขียนที่ถือได้ว่าเกี่ยวข้องกับสุรัชย์อีกส่วนหนึ่ง ได้แก่ คาราวาน เขียนโดย วีระศักดิ์ สุนทรศรี, หงาคาราวาน เงาสีสันของแดด เขียนโดย ‘รงค์ วงษ์สวรรค์’ และ กำเนิดในยามพระเจ้าหลับไหล เขียนโดย ชูเกียรติ ฉาโธสง

จากผลงานทางด้านงานเขียนประเภทต่าง ๆ ได้ส่งผลให้ทางกองทุนศรีบูรพา ได้มอบรางวัลนักเขียนศรีบูรพา คนที่ 18 ให้กับสุรัชย์ ในปี พ.ศ. 2549 ทั้งนี้ทางกองทุนศรีบูรพา² ได้พิจารณาบุคคลที่ได้รับรางวัลศรีบูรพา โดยใช้เงื่อนไข ดังนี้

1. เป็นนักคิดนักเขียน นักแปล กวี หรือนักหนังสือพิมพ์ ที่มีแบบฉบับการใช้ชีวิตที่ดั่งงามและแบบฉบับการสร้างสรรค้งานที่มีคุณค่าต่อสังคม และมนุษยชาติมาอย่างต่อเนื่อง จนเป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณชนอย่างเช่น “ศรีบูรพา”

2. มีผลงานติดต่อกันเป็นเวลายาวนานไม่น้อยกว่า 20 ปี และต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

3. ยังมีชีวิตอยู่

...สำหรับรางวัล (ศรีบูรพา) ที่ได้รับถือเป็นเกียรติมาก เพราะเป็นรางวัลเดียวในชีวิตนี้ที่มีค่ามากที่สุด เกิดมาไม่เคยได้รับรางวัลอะไร เป็นสิ่งที่ให้กำลังใจกับเส้นทางที่เราเดินอยู่ ว่าคิดอะไร และต่อสู้อะไรอยู่...ส่วนรอยทางที่ท่านกุหลายสร้างไว้ เราได้ทำงานหรือเดินตามเส้นทางที่คล้ายหรือใกล้เคียง อาจใช้คำว่าเส้นทางเดียวกันได้ สิ่งที่ท่านทำเสมือนเป็นเทียนส่องทางชี้ทางให้ ว่าถ้าทำอะไรอย่างถูกต้อง ไม่ต้องหวั่นเกรงกลัวอุปสรรค อำนาจ แม้แต่อำนาจรัฐก็ตาม ที่มักจะมีผู้แสวงหาอำนาจ

²“กองทุนศรีบูรพา” ได้ก่อตั้งขึ้นเพื่อนเป็นเกียรติ และเพื่อนสนับสนุนส่งเสริมศิลปินในสาขาต่าง ๆ นักเขียน กวี และนักหนังสือพิมพ์ ได้เอาเยี่ยงอย่างแบบฉบับการใช้ชีวิตที่ดั่งงามและแบบฉบับสร้างสรรค้งานที่มีคุณค่าต่อสังคม

บารมีในสังคมไทยตราบชั่วชีวิต ผมไม่รู้สึกว่ามันหมดไปจากสังคม มีนักการเมืองที่
 ข้อฉล มีการเอารัดเอาเปรียบ มีความรวยและจน มีความไม่สงบสุข ไม่มีสันติภาพ
 มีคุกมีตะราง ไม่เปลี่ยนแปลงไป

แต่เราก็ยังยืนร้องเพลง เขียนหนังสือ ไม่เสื่อมคลาย ถึงแม้เราเป็นเพียงชนส่วนน้อย
 ของสังคม ตราบที่ยังมีการแสวงหาผลประโยชน์ ถ้ายังมีชีวิตอยู่ ได้ทำงาน เขียน
 หนังสือ เขียนเพลง และเขียนรูป เส้นทางที่เดินดำเนินมาก็จะไม่มีแปรเปลี่ยนเป็น
 อื่นใด ขณะที่เทียนของศรีบูรพาได้ช่วยส่องสว่างอย่างหนักแน่นในหัวใจของเรา แม้
 ว่าจะมีคนบอกว่า การงานและชีวิตที่ผ่านมา สมควรได้รับรางวัล แต่ก็ไม่เคยคาดคิด
 ว่าจะได้รับรางวัลนี้ และผมก็ยังคงดำเนินชีวิตต่อไป ไม่ว่าจะตั้งก่อนหรือหลังจากรับ
 รางวัลนี้ โดยไม่แปรเปลี่ยน ยังคงยึดมั่น และไม่หยุดยั้ง... (มติชนรายวัน, 1 มิถุนายน
 2549, น. 26)

ชีวิตและผลงานของ สุรชัย จันทิมาธร ในช่วงอายุ

25 ถึง 34 ปี (พ.ศ. 2516-2525)

สุรชัย เข้าสู่อายุ 25 มาพร้อมกับเหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย นั่นก็คือ
 เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 บริบททางสังคมในช่วงก่อนเกิดสถานการณ์ทางการเมือง ได้ก่อให้เกิด
 เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ขึ้นในประเทศ รวมทั้งในระดับบุคคลก็เช่นกัน

จากเดิมที่ สุรชัย มีสถานภาพเป็นนักเขียนที่มีชื่อเสียงในแวดวงวรรณกรรม และยังชีพ
 ด้วยการเขียนหนังสือและวาดภาพประกอบในหนังสือต่าง ๆ แต่จากเหตุการณ์ดังกล่าว ได้ทำให้
 บทบาทและสถานภาพทางสังคมของสุรชัย เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนั้น
 เป็นตัวแปรที่กำหนดให้สุรชัย ผลิตงานในแนวการเมือง

เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

การลุกขึ้นต่อต้านรัฐบาลของนักศึกษา และประชาชน ในเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516
 นับได้ว่าเป็นการแสดงพลังทางการเมืองของประชาชนครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์การเมืองไทย
 สมัยใหม่ เจื่อนไขบัจฉัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ได้หลอมรวมจนทำให้เกิดเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 นั้นเริ่ม
 จากการเติบโตของเครือข่ายนักศึกษาปัญญาชน และผู้ที่ไม่พอใจในการปกครองภายใต้ระบบเผด็จ
 การทหาร จากนั้นตามมาด้วยการจับกุม “13 กบฏ” การหลอมรวมพลังทางการเมืองครั้งสำคัญของ

สังคมไทย จนกระทั่งมีการรณรงค์เรียกร้องให้มีรัฐธรรมนูญขึ้น ในการลงชื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญได้มีปัญญาชนจากสาขาต่าง ๆ มากมายเข้าร่วมด้วย ทั้งนักวิชาการ นักหนังสือพิมพ์ นักศึกษา นักเขียน และชื่อของ สุรชัย จันทิมาธร ก็ได้ปรากฏอยู่ในอันดับที่ 55

เป็นแรงสะท้อนจากการต่อสู้ของนิสิตนักศึกษา ตั้งแต่ก่อน 14 ตุลา มี 13 กบฏ รัฐธรรมนูญ เรียกร้องรัฐธรรมนูญ ผมก็ร่วมเรียกร้องไปด้วยเป็นหนึ่งในร้อยคน ช่วงนั้นจะมีเกาะกลุ่มกันของพวกนักคิด นักเขียน ศิลปินจำนวนหนึ่ง นอกนั้นก็เป็นผู้ประกอบการ นักเคลื่อนไหว นักหนังสือพิมพ์ ขบวนการนี้ก็เยอะเหมือนกัน หลัง 14 ตุลา แล้ว ประชาธิปไตยมันบาน นักศึกษาก็มีหน้าที่ออกเผยแพร่ประชาธิปไตย อันนั้นคือหน้าที่ส่วนหนึ่งของเรา ไปกับเขาด้วย (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

ในเหตุการณ์ 14 ตุลา สุรชัย ได้เข้าไปร่วมทำงานกับเพื่อนนักศึกษาในสังกัดหน่วยข่าวกรอง มีหน้าที่สืบหาข่าว และส่งข้อมูลให้นักศึกษาบนเวที และยังเป็นคนวาดแผนที่เส้นทางเดิน ขบวนลงกระดาศ เพื่อให้แกนนำนักศึกษาได้วิเคราะห์ถึงทางหนีทีไล่ โดยสมาชิกที่ร่วมกันทำงานในหน่วยนี้ ได้แก่ วีระประวัติ วงศ์พัทพันธ์, สมคิด สิงสง, อุดร ทองน้อย, บริสุทธิ บุรณสัมฤทธิ์, เขียวชัย ลาภานันต์ และพงษ์ศักดิ์ พยัคฆ์เขียว

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ได้ย้าสัจธรรมข้อหนึ่งว่า ประวัติศาสตร์ตรงนี้มีจริง มีการชนเผ่าเกิดขึ้นจริง ๆ ใครจะเรียกหรืออย่างไรก็แล้วแต่ แต่มีการชนเผ่าประชาชนจริง ๆ และมีการต่อสู้เพื่อการเมืองจริง ๆ และเห็นด้วยกับการที่บอกว่า 14 ตุลา เป็นวันสิทธิเสรีภาพ แม้ว่าคำนี้จะกำหนดขึ้นมาภายหลังก็ตาม มันเหมือนเป็นคำที่สรุปมาจากการปฏิบัติ และสรุปว่ามันเป็นจุดหมาย และเราไม่ได้ต่อสู้เพื่อที่จะให้เป็นวันสิทธิเสรีภาพ แต่ต่อสู้ด้วยความยุติธรรม ต่อสู้เพื่อขับไล่เผด็จการ และในการต่อสู้นั้น มีการนองเลือด มีการปราบปรามอันนี้คือข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

ก้าวสู่โลกดนตรี

หลังจากการเข้าไปมีส่วนร่วมกับเหตุการณ์ 14 ตุลา ได้ก่อให้เกิดสถานภาพใหม่ทางดนตรีของสุรชัย ขึ้นมา การก้าวมาสู่โลกของดนตรีนี้เอง ได้ทำให้สุรชัย เก็บเกี่ยวประสบการณ์จากการเดินทาง จากการเข้าไปสัมผัสกับปัญหาของประชาชนและชาวบ้านชนบทในแง่มุมต่าง ๆ ตามงานชุมนุมและการประท้วง จนกระทั่งตกผลึกทางความคิดออกมาในรูปของบทเพลง

งานดนตรีมันเป็นงานที่เป็นโลกใหม่ของเรา เราไม่รู้หรือว่ามันเป็นยังไงนี่คือในช่วงที่ทำตอนแรก แต่เมื่อทำออกมาแล้วก็เรียกว่ามันประสบความสำเร็จนะ ได้รับการต้อนรับอันนี้เป็นโลกใหม่ของเราที่มันท้าทาย งานดนตรีมันเป็นงานที่เราต้องสานต่อจนเดี๋ยวนี้ เราว่าโลกนี้มันก็สวยงามสำหรับเรา อย่างเรื่องงานเขียนกับงานเพลงบางที่มันก็เลือกไม่ค่อยได้นะ คนเราบางที่มันเลือกที่จะทำไม่ได้ เรื่องงานเพลงก็ไม่แน่ว่าจะมาเป็นที่ มันก็เป็น มันจะมีอย่างนี้อยู่ สถานการณ์ผลักดันให้เป็นทั้งพระเอกหรือผู้ร้าย

อย่างงานเพลง ตอนเริ่มต้น เราคิดว่ามันเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ คือ เพลงเราอาจไม่ได้ตั้งใจรับใช้ แต่ตัวเราเข้าไปรับใช้ขบวนการประชาชนอย่างสุดจิตสุดใจ เราเขียนเพลงแบบของเราก่อนที่จะไปรู้จักศิลปะเพื่อชีวิตเสียอีก ได้ไปอ่านงานของที่ปกรหรือ จิตร ภูมิศักดิ์ นั่นก็ตอนในป่าแล้วถึงได้รู้ ว่ามันเป็นอย่างนี้ แต่กับวรรณกรรมเราถือว่าเป็นเรื่องลึกซึ้ง เป็นงานศิลปะ เป็นโลกส่วนตัว คือเราเขียนอย่างที่ยากเขียน (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

สุรชัย ได้รับอิทธิพลในการฟังเพลงและในเรื่องของดนตรี ตั้งแต่สมัยอาศัยอยู่กับเสถียร จันทิมาธร ได้รับคำแนะนำในการฟังเพลงสากลอย่างมากจากลูกพี่ลูกน้องคนนี้ และยังช่วยอธิบายความหมายของเนื้อเพลง นอกจากนี้เสถียร ยังเล่าเรื่องราวชีวิตและผลงานของนักคิดนักเขียนให้ฟังเป็นประจำ และแรงบันดาลใจเริ่มแรก ก่อนที่จะเข้าสู่ถนนสายดนตรีของสุรชัย อย่างจริงจังนั้นเริ่มจากการดูภาพยนตร์เรื่องหนึ่ง เป็นภาพยนตร์ที่นำเสนอประวัตินักดนตรีโฟล์คชื่อคือ แองค์ วิลเลียมส์ นำแสดงโดย จอร์จ แฮมมิงตัน ทั้งเพลงและดนตรีประกอบภาพยนตร์ก็จัดทำโดย แองค์ วิลเลียมส์ เช่นกัน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ สุรชัยเกิดความประทับใจอย่างมาก จนเกิดความรู้สึกอยากเป็นนักดนตรีเช่นเดียวกับ แองค์ วิลเลียม

ผมไม่คิดว่าผมจะมาเล่นดนตรีตั้งแต่แรก ช่วงนั้นผมเป็นนักเขียน มีหนังสือของตัวเองเขียนเรื่องสั้นเป็นอาชีพแล้วตอนนั้น เราเกิดในยุคที่เขาเรียกแสวงหา คือหนุ่มหน้าสาวสวย ยุคสุวรรณี สุคนธา ขวัญชัย บุนปาน ผมยังมีพี่ชายเป็นนักหนังสือพิมพ์คือพี่เสถียร จันทิมาธร คนนี้เป็นคนที่ซี้ทึค ซี้ทางให้ผม เพราะผมก็เหมือนกับเด็กบ้านนอกเข้ามา เขาแปลเนื้อหาเพลงเหล่านี้ลงหนังสือพิมพ์ ผมก็อ่าน ช่วงนั้นเรามีชีวิตที่ค่อนข้างเสรี ไม่มีระบบ เรียนก็ไม่เรียน อ่านหนังสือ อยู่ตามแผงหนังสือกินเหล้า สูบกัญชา พอสูบกัญชา ฟังเพลงก็เพราะ ฟังเพลงทั้งหมดนะ ไม่ได้เลือกฟัง เพลงของบีทเทิลก็ฟังนะ เอลวิส เพรสลี่ ของบีทเทิล ฟังตั้งแต่ผมอยู่บ้านนอก ผมได้ยินเพลงเขา พวก Love me do ผมก็หัดร้องได้ ทุล ทองใจ ก้าน แก้วสุวรรณ

นี่ก็ได้ยินมาตั้งแต่เด็ก อยู่บ้านนอกก็ร้องเพลงของทูล ทองใจ ร้องหน้าห้องเรียนตั้งแต่ประถม พอเขามีให้โซร์หน้าห้องก็ขึ้นไป ถือไม่ศรีร้องอย่างเดียว ไม่มีดนตรี ร้องด้วยความอยากร้องจริง ๆ ชอบร้องอะไรทำนองนี้ (วารสารเพลงดนตรี, ตุลาคม 2546, น. 8)

ถึงแม้ว่าช่วงนั้น สุรัชชัย จะฟังเพลงแนวต่าง ๆ อย่างมากก็ตาม และรวมทั้งยังหาข้อมูลในเพลงนั้น ๆ แต่ด้วยความที่อาชีพหลักในขณะนั้น คือการเขียนหนังสือทำให้ สุรัชชัย เป็นเพียงผู้เฝ้ามองเรื่องราวของดนตรีและเพลง ได้แต่เพียงในฐานะผู้เสพงานเพลงเท่านั้น จนกระทั่งหันมาเริ่มจับกีตาร์ครั้งแรก

มาหัดจับต่อนราว ๆ ปี 15-16 จากเพื่อนนักศึกษาวารสารศาสตร์ ธรรมศาสตร์ ได้กีตาร์จากคุณปู่ มโนภาพ นวรังษี ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว คุณปู่เป็นเพื่อนกับวินัย อุกฤษฏ์ เจ้าของนามปากกา วายุ วารี คนแต่งเพลงนกลีเหลื่อง พอจับกีตาร์ ก็เดินทางต่อไปในเรื่องการร้องเพลง เพลงที่ร้องก็เป็นพวกเพลงโฟล์คง่าย ๆ เพลงฝรั่งอะไรอย่างนี้ คือเพื่อนที่เป็นนักศึกษาระบบธรรมศาสตร์ ร้องให้ฟัง บางทีก็ดูจากหนังสือคอร์ดกีตาร์ I.S. Songs Hit ตอนนั้นจะเป็นพวกเพลงป๊อปซะส่วนมาก แต่เพลงที่ผมชอบพวกนี้มันจะมีแผ่นพิเศษ บางทีก็แกะคอร์ดจากแผ่น คือมันไม่มีในหนังสือแล้ว แต่มีคนมาแกะคอร์ดให้แล้วมาต่อกันอีกที หัดได้สี่ห้าคอร์ดพอเล่นได้ เอ็มเนอร์ ซี พวกนี้แหละ แค่นี้ก็เล่นได้เป็นเพลงแล้ว

ยุคแรก ๆ ร้องแต่เพลงฝรั่ง เพลงไทยไม่ได้จับ ไม่ใช่ว่าไม่ได้สนใจเพลงไทย แต่โดยพื้นฐานเรามีเพลงไทยอยู่แล้ว แต่ว่าช่วงนั้นคนหนุ่มสาวเขาต้องร้องเพลงฝรั่ง เราจะไปร้องเพลงฟิสิกส์ ก็ไม่เหมาะกับเรา จะไปร้องลูกทุ่งจำเลยก็ไม่ได้ คงไม่ใช่สังคมช่วงนั้นเขาก็เล่นเพลงฝรั่ง ก็เล่นตามคือฟิสิกส์ก็มีโฟล์คซอง แล้วก็ร้องเพลงมีนักร้องฟิลิปปินส์ ชื่อมีจี แล้วก็มีคนไทยที่ชอบเล่นเพลงพวกนี้อีกหลายคน ที่ยังจำได้ก็คือ รุ่งนิอรจิ จิ คือ จิระพันธ์ อังสวานนท์ แล้วก็มีความเซตอรัญ เลิศพิพัฒน์ ที่เสียชีวิตไปแล้ว ในด้านร็อคหนัก ๆ ก็จะมีแหลม วิไอพี พวกนี้ ตอนนั้นผมเป็นผู้เสพมากกว่า เป็นขบวนการร็อค แต่งตัวเท่ ๆ ไปดูคอนเสิร์ต ไม่ได้ตามไปชู้บ้ายอย่างทุกวันนี้ ผมไม่บ้าอย่างนั้น ไม่ตื่น ไม่เต้น ไม่มีเฮวอย่างนั้น (สุรัชชัย จันทิมากร, สัมภาษณ์)

หลังจากฝึกฝนการเล่นกีตาร์จนพอสามารถเล่นเพลงได้แล้ว สุรัชชัยก็เริ่มที่จะแต่งเพลงเป็นของตัวเองขึ้น เพื่อต้องการจะสื่อความคิดบางอย่างด้วยเสียงเพลงในรูปแบบของตัวเอง

ปี 15-16 เริ่มหัดแต่งเพลง สาเหตุที่แต่งเพราะอยากลองดู มันมีความคิดในใจว่า เพลงยุคนั้นมันแบ่งเป็นสองซีกชัดเจนเลย ลูกกรุงก็คือ พวกพีสุเทพ พีชรินทร์ อะไรพวกนี้ ลูกทุ่งก็มีชาย เมืองสิงห์ รุ่งเพชร แหลมสิงห์ หลายคน คงไม่ต้องเอ่ยหมดหรอกนะ เพราะจำไม่ไหว พอมีขบวนการนักศึกษาประชาชนหัวก้าวหน้ามาทาง กระแสด้านสงครามอยู่ มันฟังเพลงฝรั่ง เพลงร็อค แล้วแต่ใจชอบ เพลงโฟล์คของเพื่อชีวิต เพลงของโจน บาเอส คอรัสบี ก็เลือกฟังอยู่แถวนี้ แต่มีคำถามว่าทำไมไม่มีเพลงของเรา

มันไม่มีจริง ๆ ช่วงนั้น คนที่ร้องเพลงก็จะเลือกร้องตามตลาดไปเลย หรือไม่อีกประเภทหนึ่งก็ไม่มองชาวบ้านเลย ฟังคลาสสิกไปเลย ฟังโมสาร์ท ผมก็ฟังนะ ฟังทุกอย่าง เพื่อนผมก็ฟังโมสาร์ท ก็เอามาจับบีใส่หูผม มึงฟังดู เพลงไทยเดิมนี่ไม่ได้ฟัง แต่ก็ไม่ได้รังเกียจอะไร คือตัวผมเองพื้นฐานเป็นเด็กบ้านนอกอยู่แล้ว เวลาที่มีพาทยเล่น มีมโหรีเล่น ผมหัวจ่อตรงนั้นเลย อันนั้นคือถิ่นที่กำเนิด หัวผมไปจ่ออยู่ตรงกลาง ตรงซึ้ง แต่เด็กมาจนโตเลย จนเมโลดี้มันเข้าหัวแล้ว คือผมชอบไปนอนอยู่ตรงนั้น ผมเป็นนักเรียนแต่รวงนะ งานศพงานอะไรผมไปคลาเรียนตรอบเมืองมาก่อน แต่ตอนนั้นผมไปไม่ได้แล้ว ตอนนั้นยุคหนุ่มสาวของเรามันค่อนข้างกระแสแรง ทำไมไม่มีเพลงที่เราจะตะโกนได้ ทำไมเราต้องแหกปากเป็นเพลงฝรั่ง ทั้ง ๆ ที่เราบางทีก็ไม่มีรู้ภาษา อ่านภาษาอังกฤษไม่ออก เราพยายามจะแปลมัน หลายคนก็ร้องเพลงฝรั่งในแคมป์ไอสมัยนั้น เขียนเนื้อไทยเลย เพลงบิทเทิลก็ดี เพลงบีจีสก็ดี ไม่รู้ความหมาย แต่ความที่เป็นอาชีพเขา เขาก็เขียนภาษาไทย แล้วออก accent เหมือนแผ่นแปะเลย เหมือนกับว่านักร้องไทยร้องเพลงฝรั่งแล้วต้องก๊อปปี้ทุกเม็ด หรือว่าร้องเพลงจีนได้ถูกแปะแต่ไม่รู้เรื่อง

แล้วเราก็มีคำถามว่า น่าจะมีเพลงที่เป็นยุคสมัยของเรา เพลงที่เราอยากจะเขียน เพลงที่เราอยากจะพูดถึง อันนี้คือจุดกำเนิดเล็ก ๆ ก่อนที่จะมาจับกีตาร์ ก่อนที่จะมาเล่นดนตรี อยากจะเปลี่ยนความเป็นนักเขียน มาทำงานด้านดนตรี แล้วเพื่อนฝูงก็ยุส่งให้ ตอนนั้นผมเขียนเรื่องสั้นเป็นร้อยเรื่องแล้ว เพื่อน ๆ ว่า เอ็งเหมาะ เอ็งว่างอยู่ หุ่นเอ็งก็ให้ ช่วงนั้นผมไว้ผมฟู เรียกว่าชีวิตมันค่อนข้างให้ว้างนั้นแหละ ผมก็เลยมูมานะ อยู่พักหนึ่ง เรียนคอร์สกับเพื่อน กระหรือก่องแก๊ง ไม่ค่อยเป็นเท่าไร ผสมปนเป เพื่อนฝูงก็ช่วย ๆ กันทำ (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

จากการตั้งคำถามกับตัวเองที่ต้องร้องเพลงตามคนอื่น ไม่ช้าไม่นาน บทเพลงแรกก็ถูกแต่งขึ้นในขณะที่เดินทางผ่านทุ่งกุลา แล้วเห็นความอ้างว้างความแห้งแล้งของทุ่งกุลาร้องไห้ จนกลายมาเป็น เพลง “กุลา”

เพลงกุลา ผมแต่งให้กับพี๊ รงค์ วงษ์สวรรค์ ผมใกล้ชิดพี๊ พี๊บอกว่า เฮ้ย แต่งเพลงให้หน่อย ตอนนั้นเขาทำบทหนังอิมพอสสิ เกี่ยวกับวงดนตรีชื่อ ดิอิมพอสสิเบิล ซึ่งมีคุณเศรษฐา คุณปราจีน ทรงเผ่า ร่วมอยู่ ตอนนั้นแต่ยังไม่ได้เข้ามาวงการด้วยซ้ำไป ยังเรียนธรรมศาสตร์อยู่ พี๊ บอกว่ากูอยากให้อิมพอสสิเบิล มีขึ้นไปโผล่ที่อีสานบ้างอะไรทำนองนี้ ผมก็เลยทำเพลงกุลา แต่ว่าหนังเรื่องนี้ยังไม่ถ่าย เพียงแต่ทำเพลงพอถ่ายไปได้ครึ่งเรื่อง หนึ่งตันเจ้ง ช่วงนั้นผมก็เลยได้ไปสัมผัสกับวงอิมพอสสิเบิล รู้จักกับเขาเดิน ๆ ได้เห็นการใช้ชีวิตเขาในห้องอัดเสียง เมื่อก่อนผมก็ไม่ได้คิดว่าผมจะเข้าไปอยู่ในนั้น

ก่อนหน้านี้ผมแต่งเพลงไม่เป็นเลยนะ คอร์ตรู้อยู่เพียงแค่ห้าคอร์ต ผมจำคำหนึ่งซึ่งเขาพูดได้ดี คนแต่งเพลงดีไม่จำเป็นต้องเล่นดนตรีก็ได้ ขอให้ใช้จินตนาการเป็นหลายคนพิสูจน์มาแล้ว อย่าง ครูชาติ สุรพล โทณะวณิก ก็เล่นดนตรีไม่ได้ “กุลา” เป็นออริจินอล แต่ผมเองไม่ค่อยชอบเท่าไร โดยเนื้อหามันเศร้า ทำนองมาจากพื้นบ้าน แล้วก็เพลงฝรั่งมาบวกกัน

จากกุลาแล้วก็ในช่วงมีอบ 13 กบฏ ตรงนั้นก็มีการตัดสินใจว่าให้ผมขึ้นร้องเพลงเพื่อน ๆ วิสา คัญทัพ บริดี บุญชื่อ บอกหงาขึ้นร้องเพลง ผมยังไม่มีเพลงของตัวเองเลยตอนนั้น เขาก็พิจารณากันว่า เพลงฝรั่งมันดูไม่สอดคล้อง นั่นแหละคือกำเนิดที่ไปเขียนเพลง “सानแสงทอง” ก็เอาทำนองมาจากเพลงของครอสบี้ ลัน ๆ คอร์ตง่าย ๆ และก็เตรียมเพลงของบ๊อบ ดีแลน คือเพลง Blowing in the wind ตั้งใจว่าจะขึ้นไปร้องสักสองเพลง ช่วงที่เตรียมก่อนจะขึ้นก็ใจสั่นแป่ว ๆ จะขึ้นไหวหรือเปล่า คนเป็นหมื่นเลย แต่จนแล้วจนรอดก็ไม่ได้ขึ้น (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

สุรชัย เริ่มเล่นดนตรีอย่างจริงจัง ทั้งซั้มและฝึกหัดอยู่ตลอดเวลา แต่โอกาสที่ได้ขึ้นเล่นบนเวทีหรือแบบเป็นการเป็นงานสักครั้งนั้นน้อยมาก กระทั่งในวันแต่งงานของเพื่อนจึงได้ร้องและบรรเลงเพลงต่อหน้าสาธารณชนเป็นครั้งแรก ด้วยเพลง “คนกับควาย” ที่แต่งขึ้นโดยกับวิสา คัญทัพ สมคิด สิงสง และสุรชัย จันทิมาธร

ตอนที่ผมคลุกคลีกับคุณสมคิด สิงสม เขาเป็นนักเคลื่อนไหวซัพแบง เรียนหนังสือพิมพ์อยู่ธรรมศาสตร์ ภาคค่ำ คลุกคลีกันอยู่สามสี่วัน ผมก็เล่นเพลงบ๊อบ ดีแลน ให้เขาฟัง เพลง Master of War เล่นคอร์ตสั้น ๆ สมคิดชอบเมโลดี้นี้ ถ้าผมทำเป็น

เพลงไทยได้ใหม่” ผมก็ว่า “เอาสิ” นั่นคือ จุดกำเนิดของเพลง “คนกับควาย” ผมได้นำเพลงนี้มาเปิดตัวครั้งแรกในงานแต่งงานของคุณวีระประวัติ วงศ์พัทพันธ์ ที่โรงแรมนารายณ์ ที่สีลม พ่อแม่ของเคน ธีรเดช วงศ์พัทพันธ์ นี่แหละ เป็นเพื่อนกัน ทำหนังสือมาด้วยกัน จะแต่งงานกันก็เอาคนกับควายมาฉลองให้เลย (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนของสุรชัย กับสมคิด นั้นถือว่ามีสนิทสนมแนบแน่นกันอย่างมาก ทั้งสองคนเคยร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมาหลายต่อหลายครั้งในช่วงชีวิตวัยหนุ่มของทั้งคู่ ในขณะนั้น สมคิด สิงสง ออกจากมหาวิทยาลัยแล้วพเนจรไปทั่วเมืองไทยเก็บเกี่ยวประสบการณ์

พบกับ สมคิด สิงสง ระยะเวลาแรกจำได้แต่เพียงว่า ปะทะคารมกันเล็กน้อย เกี่ยวกับโครงการอันสวຍหรือของเขาในหน้ากระดาษ ผมรู้สึกแต่เพียงว่าทำได้เลยดีกว่า อย่ามัวแต่ร่างโครงการหรือรอการช่วยเหลืออยู่เลย เพราะโครงการแต่ละอย่างของเขาต้องใช้เงินค่อนข้างมาก ต้องมีบุคคลในองค์การรัฐบาลหรือองค์การต่างประเทศสนับสนุน มันจึงจะทำได้ แต่ก็ไม่แน่ว่าจะสำเร็จ ตอนนั้นเขามีโครงการหมู่บ้านชัชแดง อันเป็นบ้านเกิดของเขา เมื่อได้รับทราบก็เห็นดีด้วย แต่ก็เคັนอีตรงที่มันใหญ่โตเกินสองขาสองแขนมนุษย์กระจอกอย่างเรา ๆ นั่น เป็นการพบกันครั้งแรกค่อนข้างจะบาดหมางขัดแย้งกันเล็กน้อย แต่ก็ตามประสาเพื่อนฝูงที่ชอบซัด ๆ เขียน ๆ ด้วยกัน ไม่ได้ถือเป็นเรื่องอารมณ์...สมคิด สิงสง คือคนหนุ่มไฟแรง หอบเป้ พิมพ์ดีด ไวโอลินเก่า และปี่กระดาศ ผมขนานนามเขาว่าเจ้าแห่งโครงการ...จำได้ว่ารักกันมาก ติดสอยห้อยตามกันไปหลาย ๆ วัน แล้วแต่ใครจะคิดได้ว่านอนกันที่ไหนดี ในยุคประชาธิปไตยที่กำลังแตกหน่อ... และในยุคที่สงครามเวียดนามกำลังดุเดือด จี ไอ เต็มบ้านเต็มเมือง (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

แม้ว่าเพลงคนกับควายจะเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถนับได้ว่านั่นคือจุดเปลี่ยนที่ทำให้สุรชัย หันเหจากสถานภาพของนักเขียนมาเป็นนักดนตรีเต็มตัวนัก

ก็ยังไม่มั่นใจเท่าไร เราไม่ใช่ นักดนตรีอาชีพ เป็นนักเขียน อยากจะเขียนรูปอะไรมากกว่า ไม่รู้ว่าเราจะมีอาชีพดนตรีนี้ได้ยาวนานได้แค่ไหน กะว่าจะทำสักกระยะหนึ่ง คล้าย ๆ ว่าทำให้มันเผยแพร่ไปสักพักหนึ่งก็คงจะเลิกแล้ว ให้คนรู้จักเพลงของเราแล้ว มีคนไปทำต่อ ให้คนไปร้องต่อ แค่นั้นจริง ๆ เพราะเราไม่ใช่มือโปรอะไรขนาดนั้น

ผมเล่นดนตรีเพื่อการเมือง ผมชอบการเมืองมาตั้งแต่เด็กแล้ว ผมไม่ใช่เล่นดนตรีเพราะอยากจะทำเล่น ผมเล่นเพราะเนื้อหามันเป็นสื่อ มันเป็นอาวุธ ผมถือ

ว่านี่แหละสายตรง ยุคที่มีซุ่มนุมนกันนั้น คาราวานมืงานไม่ขาดเลย แล้วเป็นงานที่ไม่ใช่ธุรกิจเลย เล่นโรงงานนี้ไปสู่วางงานโน้น ส่งกันเป็นทอด ๆ มีค่ารถ ค่าเรือให้ ต้องคอยหลบเจ้าหน้าที่บ้านเมือง เขาก็ไม่ได้ทำอะไรหรอก แต่ว่าเราอยู่ฝ่ายตรงข้าม ตอนนั้นมีอีกกระแสข่าวกรองของ ก.อ.ร.ม.น. อีกด้านหนึ่งว่ามันจะมีความเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์เข้ามา

ตอนแรกบอกว่าไม่เป็นอาชีพ ปัจจุบันนี้มันเป็นไปแล้ว เคยกึ่งเป็นอาชีพกึ่งสมัครเล่นอยู่สิบกว่าปี เรารู้ตัวแล้วว่าเป็นอาชีพ ตั้งแต่ออกมาจากป่า ยุคมันเปลี่ยนไป ไม่ใช่การต่อสู้ทางการเมืองอย่างเดียว มันเป็นเรื่องที่จะยืนอยู่ได้ (วารสารเพลงดนตรี, ตุลาคม 2546, น. 8)

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมก่อนปี 2516 นั้น คนอายุ 18-24 ปี ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ชีวิตอยู่ในมหาวิทยาลัยหรือโรงเรียนชั้นมัธยมปลาย และเริ่มเบื่อนายที่จะ “ปฏิบัติตามชน” คนกลุ่มนี้แทบจะหาชีวิตทางวัฒนธรรมของตัวเองไม่เจอ ไม่มีเพลงไทยให้ฟังนอกจากเพลงตะวันตก ไม่มีนวนิยาย บทกวีที่อยากจะอ่าน และเมื่อปรากฏหนังสือแปลของคาร์ล ยิบราน ระพีพรนาถ รุสคูร์ หรือลำนานุกระดิงของอังคาร กัลยาณพงศ์ จึงเป็นที่สนใจของประชาชนอย่างมาก

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลา 16 จึงเป็นช่วงที่วรรณกรรมเฟื่องฟูมากที่สุด โดยเฉพาะ “วรรณกรรมเพื่อชีวิต” และความเคลื่อนไหวของวรรณกรรมเพื่อชีวิตนี้เองได้เป็นฐานรากได้ทำให้ “เพลงเพื่อชีวิต” เกิดขึ้นมาในสังคมไทย โดยมีพื้นฐานมาจากแนวความคิดเดียวกัน

นอกจากเรื่องของวรรณกรรมเพื่อชีวิต ที่เติบโตอย่างมากในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลา ถึง 6 ตุลา 19 แล้ว ภายหลังจากขบวนการนักศึกษาปัญญาชน ต่างเร่งขยายอุดมการณ์ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยและเข้าถึงประชาชน ด้วยวิธีการออกค่ายอาสาพัฒนา การเคาะประตูบ้านเพื่อเผยแพร่ประชาธิปไตยในชนบทและการชี้ให้เห็นต่อต้านนายทุน พร้อมกับยังนำเสนอแนวความคิดใหม่ ๆ ให้กับสังคมไทย

กิจกรรมนักศึกษาในช่วงนี้ ยังมีการจัดนิทรรศการสังคมนิยม แนะนำประเทศจีน การจัดนิทรรศการเกี่ยวกับ “ศิลปะเพื่อชีวิต เพื่อประชาชน”³ ของ ทีปกร หรือในนามของ จิตร ภูมิศักดิ์ ที่

³ความหมายของ “ศิลปะเพื่อชีวิต เพื่อประชาชน” คือ ให้ศิลปินคำนึงถึงหน้าที่อันยิ่งใหญ่ต่อสังคมส่วนรวมมากกว่าส่วนตน และศิลปินควรมีบทบาทเป็นผู้ให้สติปัญญาที่ถูกต้องแก่สังคมโดยสภาพการณ์ทางสังคมจะเป็นตัวบ่งชี้เฉพาะจิตสำนึกให้คนทำงานศิลปะ ในเมื่อสภาพสังคม

สะท้อนให้เห็นถึงการต่อสู้กับอำนาจรัฐด้วยการใช้วัฒนธรรมเพลงเข้าร่วมด้วย รวมทั้งยังนำเสนอประวัตินักเขียนก้าวหน้าของไทยหลายคน เช่น ศรีบูรพา กุหลาบ สาบประดิษฐ์ จิตร ภูมิศักดิ์ ฯลฯ ซึ่งภายหลังต่อมาบุคคลเหล่านี้ได้จุดชนวนความคิดให้กับนักศึกษาและประชาชนอย่างมาก มีการตระเวนจัดนิทรรศการทางวิชาการเผยแพร่ความคิดทางการเมือง การอภิปราย ปัญหาบ้านเมืองไปตามจังหวัดต่าง ๆ ของประเทศ และจัดให้มีการแสดงดนตรีสดกับการอภิปราย

ก่อนที่จะมีการอภิปราย จะวิพากษ์วิจารณ์อะไร ก็ต้องมีดนตรีนำ พอผู้พูดเหนื่อยอ่อน เราก็เอาดนตรีเข้าไปแทรก ตอนแรกมันไม่มีหรอกครับ ระยะเวลา มันมีม็อบ ก็ยังไม่มีดนตรีช่วงนั้น แต่อาจมีการส่งบทกลอน ส่งบทกวีขึ้นไปให้คนที่พูดอ่าน ผมก็เป็นคนหนึ่งที่สูงขึ้นไป เราเขียนได้ไว มันสนุก เขียนประชดประชัน เขียนถากถางรัฐบาลอะไรทำนองนั้น คนที่อ่านคือพวกนักไฮปาร์กต่าง ๆ ยืนประจำอยู่บนเวที พวกนี้ต้องมีข้อมูล มีหลายคนครับ ปรีดี บุญซื่อ คุณเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ผู้หญิงก็มี คุณเสาวนีย์ ลิ้มมานนท์ คุณจิระนันท์ พิตรปรีชา เขาจะเป็นนักพูด แต่พวกเราไม่ได้อยู่ตรงนั้น ช่วงหลังเพลงก็ค่อยมาเสริมกัน

ช่วงนั้นมันจะมีกระแสเพื่อชีวิตขึ้นมา ในนามของศิลปะเพื่อชีวิต ซึ่งเป็นหนังสือที่จิตร ภูมิศักดิ์ เรียบเรียงมาจากบทความว่าด้วยศิลปะวรรณคดีที่เขียนนาน ที่เหมาเจ๋อตุง นักปฏิวัติจีนไปพูดไว้ที่นั่น อันนี้ไว้เขาพิมพ์เป็นหนังสือ ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะรับใช้ประชาชนว่า ศิลปะจะต้องเป็นอย่างไรอย่างนี้ ซึ่งมีอิทธิพลต่อความคิดของคน รวมทั้งตัวเราด้วย คนที่ทำหนังสือวรรณกรรมเพื่อชีวิต ก็มีพิชิต จงสถิตย์วัฒนา แล้วก็มี กมล กมลตระกูล อะไรพวกนี้ แล้วก็พรรคพวกเราหลาย ๆ คน ตอนนั้นพวกเราก็ไปกับเขาด้วย ไปในนามของการเล่นดนตรี วงดนตรี “คาราวาน” มีขึ้นเพื่อจะรับใช้การเมืองและกิจกรรม นิทรรศการก็ดี การชุมนุมก็ดี มันเยอะมากงานช่วงนั้น (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

คำว่า “เพลงเพื่อชีวิต เกิดจากคอลัมน์ของ พิชิต จงสถิตย์วัฒนา ที่ได้เขียนไว้ในหัวข้อที่ว่า “เมื่อคุณโตขึ้นคุณจะเป็นทาสเพลงเพื่อชีวิต” ข้อความนี้เรียบเรียงมาจากเรื่อง Blues people ของ Leroi Jones เป็นการวิเคราะห์ วิจารณ์งานเพลงประเภทบลูของคนนิโกรที่ได้รับความทุกข์ยาก และพิชิตได้เสนอว่าสักวันหนึ่งจะได้ยินเสียง ชาวนาไทยร้องเพลงพื้นบ้านที่ว่า

ที่เขาอยู่ขณะนั้นต้องทนทุกข์กับการกดขี่ข่มเหง การใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรมของรัฐ ศิลปินผู้ทำงานศิลปะจึงควรมีหน้าที่สะท้อน ความเป็นจริงของสังคมให้ประชาชนได้รับรู้ ตลอดจนชี้ให้เห็นต้นตอของปัญหาพร้อมนำเสนอทางออกที่เป็นไปได้ตามวิถีทางของศิลปะ

“ฝนไม่ตกมา เดือนหนึ่งแล้ว ฝนไม่ตกมา เดือนหนึ่งแล้ว
 ข้าวของเรากำลังจะตาย เมื่อไรจะทำฝนเทียมให้เราบ้าง”
 หรือภาพสะท้อนความขมขื่นของชาวนาที่สะท้อนต่อคนกลางที่ว่า

“เราขายข้าวไม่ออก คุณกดราคาเราไว้เราจน เราต้องการเงินคืน”

จากแนวความคิดของ พิชิต จงสถิตยวัฒน์ นี้ จึงกลายมาเป็นตัวแทนสะท้อนความ ต้องการของปัญญาชนในยุคนั้นว่า เขาต้องการเพลงที่มีรูปแบบเพื่อชีวิต จนทำให้เพลงเพื่อชีวิต เพื่อประชาชนปรากฏขึ้นในสังคมได้ การเกิดขึ้นของ “เพลงเพื่อชีวิต” จึงมีเป้าหมายให้เนื้อเพลงตีแผ่ปัญหาที่เกิดขึ้นกับประชาชนในด้าน เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม จนไปถึงการปลุกใจให้ลุกขึ้นต่อสู้เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมในสังคม

ช่วงที่มีการเคลื่อนไหวม้วนจะมีหลายมุมหลายฉาก สายหนึ่งก็มาแบบสายหนังสือ ชื่อ “วรรณกรรมเพื่อชีวิต” ของพวกพิรุณ ฉัตรวนิชกุล, พิชิต จงสถิตยวัฒน์ ซึ่งเมื่อมีวรรณกรรมเพื่อชีวิตเพลงของเราก็เลยถูกเรียกว่า “เพลงเพื่อชีวิต” แล้วก็ยังมีละครเพื่อชีวิตเกิดมาด้วยเหมือนกัน คือจะเรียกอะไรที่เกี่ยวกับการเมืองว่าเพื่อชีวิตที่จริงแล้วคำนี้มันมาจากหนังสือของ จิตร ภูมิศักดิ์ ชื่อ “ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน” (เนชั่นสุดสัปดาห์, 5-11 เมษายน 2547, น. 53)

หากมองย้อนไปสกุลเพลงเพื่อชีวิตนั้น ยังไม่ได้ปรากฏออกมาเป็นรูปเป็นร่างเท่ากับ หลังเหตุการณ์ 14 ตุลา นัก รูปแบบของการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นมากมาย ไม่ว่าจะเป็น ละคร วรรณกรรม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นผลพวงของเหตุการณ์ดังกล่าว

ตอนนั้นยังไม่มี การพูดถึงเพลงเพื่อชีวิต จิตร ภูมิศักดิ์ ก็ไม่ได้เขียนคำว่า เพลงเพื่อชีวิต พูดแค่คำว่า ศิลปะเพื่อชีวิต แต่คำว่าศิลปะเพื่อชีวิตมันครอบคลุมไปหมด เพราะศิลปะมันก็มีวรรณกรรม มีภาพเขียน มีเพลง มีนาฏกรรม การละคร หลังจากนั้นมันมีกลุ่มละครเพื่อชีวิต ซึ่งคนที่ทำอยู่เป็นหัวหอกช่วงนั้นก็มียุคนั้น ๆ คน พวกพระจันทร์เสี้ยว คุณหง่าว ยุทธนา มุกดาสนิท ซึ่งต่อมาเป็นผู้กำกับหนังใหญ่ก็ร่วมอยู่ในขบวนการนี้ด้วย ละครก็จะแปลมาจากบทละครของฝรั่ง แต่ว่ามีเนื้อหาดี ๆ เอามาใส่ บางครั้งก็เปิดแสดงบนเวทีแล้วให้คนมาดูท่ามกลางความเคลื่อนไหว นอกจากนี้เมื่อมีภาพยนตร์จากต่างประเทศที่มีเรื่องราวของการปฏิวัติ ก็ให้เห็นพวก ๆ กันไป ดู อันนี้คือ อิทธิพลของศิลปะวัฒนธรรมช่วงนั้น

คาราวาน

พวกเรา กำเนิดในยุคข้าวยากหมากแพง ทางเขตที่ประสบกับภาวะแล้งเหี้ยมเป็นที่สุด คือ อีสาน... ไม่มีใครเลือกเกิดได้ บางอย่างมันเกิดเพราะมันต้องเกิด เมื่อช่วงที่ชีวิตเติบโตและเรียนรู้อะไรขึ้นมา ก็เป็นภาวะสงครามอินโดจีน ฐานทัพและจีไอ. เต็มเมืองบาร์และไนท์คลับผุดขึ้นราวกับดอกเห็ด มันเหมือนกับความคิดวิไลซ์ได้ดีปึกเหล็กลงมาเยือน เทพเจ้าผู้ถือระเบิดและปืนแทนดอกไม้ กลายเป็นอสูรสงคราม ลุงแซมผู้มั่งคั่งจากแดนไกล โปรงเงินดอลลาร์สะพัด สิ่งที่มาคือ ปัญหาสังคม เด็กหัวแดง กามโรค เมียเช่า สินค้าสดจากลูกสาวชาวนาผู้ต่ำต้อย การเหยียบย่ำอธิปไตยแบบโจ่งแจ้ง หลาย ๆ กรณี ภาวะหลงระเหิงทาจิดใจ ทางพฤติกรรม ใครเล่าจะรู้ ใครเล่าจะเข้าใจ

ผลพวกแห่งความผิดพลาดอันนี้ ทั้งส่วนที่ปะทะโดยตรงและโดยอ้อม สำหรับเยาวชนไทยในยุคนั้นคือบ้างดีขึ้น บ้างแย่ลง แต่โดยส่วนทั้งหมดก็คือ สิ่งใหม่ ๆ ได้อุบัติขึ้นอย่างน่าจับตามอง ส่วนหนึ่งจ่อมจมกับภาวะมวลพิษอัธเนา เศร้าซึ้งอย่างไม่กระเดื่อง จนกระทั่งตายไป ส่วนหนึ่งกลายเป็นกระแสต่อต้านสงครามอันมหาโหด ส่วนหลังนี้ก็คือผู้หยิบดอกไม้เสียบเข้าไปในปลายกระบะบอกปืน แสงหา คุณค่าแห่งชีวิตที่ดีกว่านี้ เยาวชนรุ่นนี้เกือบทั่วโลกมีความเห็นคล้อยจองกัน โดยส่วนมากก็คือ ลูกหลานของชาวอเมริกันเองที่ไม่ปรารถนาการรบราฆ่าฟัน เพลงดอกไม้หายไปไหน ถูกขบขานเช่นเดียวกับเพลงของโจอัน เลซดีแล่น จนกระทั่ง Beatle และ Grand Funk Rail Road กลายเป็นสัมพันธ์อันยิ่งใหญ่ จากตำบล Woodstock อเมริกา จนถึงบ้านด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา (ตำนานชีวิตคาราวาน Without people we are nothing, 2532, น. 27-28)

“คาราวาน” เป็นกลุ่มคนดนตรีที่ก่อตั้งขึ้นในยุค 14 ตุลาคม 2516 งานเพลงของคาราวาน ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อรองรับแนวคิดของปัญญาชนที่ทำการเคลื่อนไหวทางการเมืองในยุคดังกล่าว และผลงานเพลงยังได้รับการแพร่หลายในยุคต่อมา เพลงของคาราวาน ถูกขนานนามว่าเป็นบทเพลง “เพื่อชีวิต” และยังเป็นบทเพลงเพื่อมวลชน

คาราวานมันเป็นศาสตร์หนึ่งของดนตรี คำว่าเพื่อชีวิตเราไม่ได้เรียก คนเขาเรียกเรา ความจริงจุดเริ่มต้นคือเรื่องการเมือง แต่ลึก ๆ แล้วเพราะดนตรี จุดเริ่มต้นในใจ คือดนตรี ทุกคนไม่รู้เรื่องดนตรี แต่ฟังดนตรี รักเสียงดนตรีเป็นชีวิตจิตใจ แต่ใช้ดนตรีเป็นสื่อของการเคลื่อนไหว สังคมช่วงนั้นมันจำเป็นต้องมีดนตรีอย่างนี้เกิดขึ้น ภูมิใจ

เสรีภาพ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และกลุ่มพลังประชาธิปไตยเริ่มโครงการเผยแพร่ประชาธิปไตยไปตามจังหวัดต่าง ๆ

ช่วงนั้นทั้งสองคนไม่ได้เรียนหนังสือแล้ว จึงพากันเดินทางไปร่วมเล่นดนตรีสลับกับการอภิปราย ออกแสดงชนบทครั้งแรกที่อำเภอกุศุม จังหวัดยโสธร ขากลับจากจังหวัดยโสธร เดินทางผ่านทุ่งกุลารั้วร้าง ที่ครอบคลุมสามจังหวัดภาคอีสานสุรชัย จึงเกิดแรงบันดาลใจกระทั่งแต่งเพลง “กุลา” ขึ้นมา

วงท.เสนและสัญญา มาร่วมเล่นดนตรีกันแบบจริง ๆ จังกันอีกครั้งในงานมหกรรมเพลงเพื่อชีวิตขึ้น ที่หอประชุมใหญ่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพลงที่ใช้เล่นวันนั้นมีเพียงเพลงคนกับควาย เปิบข้าว และข้าวคอกยฝน เป็นการรวมตัวกันครั้งแรกของวง “ท.เสนและสัญญา” และเป็นจุดเริ่มต้นของการนำไปสู่ความสัมพันธ์อันแนบแน่นกับขบวนการนักศึกษาในเวลาต่อมา

บทเพลงของ “ท.เสนและสัญญา” เป็นการนำพื้นฐานของดนตรีตะวันตกมาประยุกต์กับเนื้อร้องภาษาไทย เนื้อหาของเพลงบรรยายสภาพความทุกข์ยากของชาวไร่ชาวนาได้อย่างลึกซึ้ง ในการแสดงดนตรีของ “ท.เสนและสัญญา” แต่ครั้งนั้น ได้มีการบันทึกเทปสำหรับเผยแพร่ในโอกาสต่าง ๆ โดยเฉพาะในช่วงที่ร่วมเดินทางไปแสดงดนตรีกับโครงการเผยแพร่ประชาธิปไตย ทำให้บทเพลงของท.เสนและสัญญาได้รับความนิยมแพร่หลาย โดยเฉพาะที่วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และที่แห่งนี้เองทำให้ “ท.เสนและสัญญา” ได้รู้จักกับวง “บังคลาเทศ แบนด์”

บังคลาเทศ แบนด์

วงบังคลาเทศ แบนด์ คือ กลุ่มนักศึกษาแผนกศิลปกรรมของวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้รวมตัวกันทำกิจกรรม และเล่นดนตรีแนวสร้างสรรค์ ช่วงแรกเพลงที่บังคลาเทศแบนด์ใช้เล่นเป็นการนำเอาเพลงของท.เสน และสัญญา ไปเรียบเรียงใหม่ และนำออกไปแสดงตามชนบทในโคราช หัวเรี่ยวหัวแรงของวงประกอบไปด้วยมงคล อุทก ทองกราน ทานา และเพื่อน ๆ ที่มีความสนใจทางด้านดนตรีอีกหลายคน

กลางปี พ.ศ. 2517 กลุ่มผู้หญิงและชุมนุมวรรณศิลป์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้จัดนิทรรศการ “การต่อสู้ทางวรรณกรรม” ได้เชิญ “ท.เสนและสัญญา” ร่วมแสดงดนตรี สุรชัยได้เขียนจดหมายไปชวนเพื่อนวง “บังคลาเทศน์แบนด์” ให้มาร่วมเล่นดนตรีด้วยกัน จากการชักชวนของสุรชัย ทำให้ทองกราน ทานา และมงคล อุทก สะพายย่ามหอบหิ้วพิณเก่า ๆ ที่ชาวบ้านทิ้งให้และเสื้อผ้าหนึ่งชุด เดินทางมุ่งหน้าสู่เมืองหลวง

เพลงที่เล่นในวันนั้นมีเพียงเพลง ข้าวคอกยฝน สุรชัย ได้แต่งเพลงนี้ขึ้นมาก่อนจะขึ้นเวทีในวันนั้นสุรชัยได้ร้องเป็นเนื้อเดิมคือภาษาเขมรและร้องสลับกับการร้องเนื้อภาษาไทยตาม ท่วงทำนองที่ใช้มาจากทำนองพื้นบ้านเขมร ตามมาด้วยการร้องเพลงหยุดก่อน ฝีมือการแต่งเนื้อร้องโดยสุรชัย

เช่นกัน เพลงนี้ถูกแต่งขึ้นในขณะที่มีการจลาจล กรณีพลับพลาไชย ประมวลเหตุการณ์การปราบปราม และเป็นภาพที่ทารุณ สุรัชย์จึงถ่ายทอดออกมาเป็นบทเพลง แต่ทำนองของเพลงยังคงได้รับอิทธิพลจาก บ็อบ ดีแลน อยู่ จากนั้นวงดนตรีเพื่อชีวิตแห่งยุคสมัยจึงก่อกำเนิดขึ้น เมื่อบทเพลง “กุลา” บรรเลงจบ ภายใต้ชื่อวงว่า “คาราวาน”

ตั้งวงคาราวานประมาณปี 2517 แต่เดือนอะไรจำไม่ได้แล้ว แต่ก่อนหน้านั้นเป็นวงสองวงมาเจอกัน คือวง ท.เสน และสัญจร ก็วงบังคลาเทศแบนด์ เป็นวงของผมกับเพื่อน วีระศักดิ์ สุนทรศรี ผมไม่ได้ตั้งชื่อหรือกพอติเขาถามว่าชื่อวงอะไร พยายามคิด เอาเฉพาะหน้าพลาง ๆ ไปก่อน ไม่ได้เป็นชื่อวงเท่าไร อีกรวงหนึ่งเป็นวงของนักศึกษาเทคนิคโคราชสมัยนั้น ปัจจุบันเป็นเทคโนโลยีแล้ว คือ นำห้วง มงคล อุทก ทองกราน ทานา พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ พวกนี้เรียนศิลปะ ตัวผมเองก็มีพวกพ้องอยู่ศิลปะเยอะ

ช่วงนั้นผมเป็นนักเขียน ก็เดินทางผ่านโคราชบ่อย เพราะบ้านผมอยู่อีสาน จากสุรินทร์พ้อผ่านโคราชก็แวะหาเพื่อนกินเหล้ากันอะไรอย่างนี้ แล้วเพื่อนฝูงเขาสอนหนังสืออยู่ที่ศิลปกรรม เทคนิคโคราช ก็ไปคลุกคลีแล้วรู้จักกัน การเล่นก็ต่างคนต่างเล่น เขาก็เล่นในสไตล์ของเขา แต่เขาก็เอาเพลงเราไปเล่นเหมือน เพลงที่เราแต่ง เพลงพวกเพลงเปิบข้าว เพลงกุลา คือของเราก็เล่นอยู่ทางฝั่งกรุงเทพฯ ของเขาก็เล่นอยู่ทางโคราช เคลื่อนไหวเหมือนกัน ตอนหลังก็มารวมกันเป็น “คาราวาน” (สุรัชย์ จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

ที่มาของชื่อวงดนตรี “คาราวาน” นั้นเกิดจาก หนังสือ “คาราวาน” เป็นหนึ่งในขบวนแถวของหนังสือเล่มละบาทที่มีการจัดพิมพ์ขึ้นในช่วง พ.ศ. 2514 หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาและรูปแบบแปลกตาตลอดทั้งเล่ม รูปแบบที่ปรากฏมีลักษณะ “กึ่งเหนือจริง” และมีเนื้อหาแบบ counter-culture ผู้จัดทำประกอบไปด้วยสุวัฒน์ ศรีเชื้อ, บัณฑิต เองนิรัตน์, จีระศักดิ์ สีหะรัตน์ และชรินทร์ ไชยวัฒน์ จำหน่ายในราคา 12 บาท เนื้อหาในเล่มมีทั้งบทความ เรื่องสั้น เรื่องแปล บทกวี เช่น เรื่องสั้นของสุชาติ สวัสดิ์ศรี, วิสา คัญทัพ, โกสุม พิสัย, สุวัฒน์ ศรีเชื้อ, สถาพร ศรีสังข์, มกุฏ อรดี และชรินทร์ ไชยวัฒน์ บทกวีภายในเล่มประกอบไปด้วยผลงานของ สุรัชย์ จันทิมาธร, วีระศักดิ์ สุนทรศรี, ประเสริฐ จันดำ, มนต์รี จึงศิริอารักษ์และวินัย อุกฤษณ์

“ชื่อคาราวานผมเป็นคนเสนอเอง นำมาจากหนังสือชื่อ “คาราวาน” ที่มีสุวัฒน์ ศรีเชื้อ, ชรินทร์ ไชยวัฒน์ เป็นคนทำและชักชวนผมไปเขียนเรื่องและวาดรูป เราดูลักษณะของเราแล้วมันก็เหมือนกับคาราวาน ซึ่งหมายถึง การเดินทางไม่สิ้นสุด” (สุจิตร์ “30 ปี หงา คาราวาน คอนเสิร์ต หนึ่งเดียวผ่านใจ สุรัชย์ จันทิมาธร”, 2547)

นอกจากวงคาราวานจะประกอบไปด้วยสุรชัย จันทิมาธร วีระศักดิ์ สุนทรศรี ทองกราน ทานา และมงคล อุทก แล้วทั้งยังรวมเอา พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ เข้ามาร่วมวงในภายหลังและแยกตัวออกมาเป็นศิลปินเดี่ยวในเวลาต่อมา

การตั้งวงคาราวานครั้งแรก แทบไม่มีเครื่องดนตรีเป็นของตัวเองเลย มีเพียงกีตาร์ของสุรชัย เท่านั้น ซึ่งเป็นกีตาร์ของสุมิตร เหมสกล ที่ให้ยืมมาเล่นและไม่ยอมคืน วงคาราวานออกเล่นตามจังหวัดต่าง ๆ ของประเทศ โดยจัดแสดงในตอนกลางวัน ส่วนช่วงกลางคืนก็ออกไปคุยกับนักดนตรีชาวบ้าน จึงเป็นการเรียนรู้จากชาวบ้านในเรื่องของดนตรีถือเป็นการกลับไปสู่วัฒนธรรมพื้นบ้าน เรียนรู้ “ลาย” ดนตรีของเพลงพื้นบ้านพื้นถิ่นนั้น ๆ กระทั่งซิมซัปกลิ้นอายชนบทอีสานอยู่ในบทเพลงของคาราวานในเวลาต่อมา

แรงบันดาลใจต่อมาของสุรชัย ในการสร้างงานเพลงเกิดขึ้นเมื่อเดินทางไปหมู่บ้านของทองกราน ทานา หนึ่งในสมาชิกวงคาราวาน แต่สิ่งที่ทำให้สุรชัย เกิดสะดุดตาอย่างมากคือ หมู่บ้านทั้งหมู่บ้านไม่มีคนหนุ่มสาวอยู่เลย มีครุหนุ่มอยู่คนเดียวที่เล่าให้ฟังว่า คนหนุ่มสาวออกไปหางานทำในเมือง เพราะหมู่บ้านนี้แล้งมาหลายปี เหลือแต่คนแก่และเด็ก ๆ ใฝ่บ้าน

“คนเฒ่าอยู่เฮือน เด็กน้อยอยู่เฮือน ทุกอย่างมันลางเลือน เหมือนอยู่กับความตาย ควายเหือดวัวหาย ทรายสากซากนา ข้าวปลาทอดแคลน...”⁴

สังคมช่วงนั้นได้มีการพูดถึงเรื่องราวของจิตร ภูมิศักดิ์ กันอย่างมาก บวกกับสุรชัยได้รับรู้ข้อมูลของจิตร จากเพื่อน จึงได้ถ่ายทอดออกมาเป็นเพลง “จิตร ภูมิศักดิ์” ขึ้นมา โดยได้แรงบันดาลใจจากเพลงบัลลาดของ John Barley Corn

กลับจากการตระเวนเล่นดนตรี และเก็บเกี่ยวประสบการณ์จากหมอลำเพลงพื้นบ้านที่ภาคอีสานแล้ว คาราวานก็กลับลงมากรุงเทพฯ อีกครั้ง และมีการรวมตัวของกลุ่มเพื่อนที่บ้านเสนีย์ ด้ายมงคล ที่ต่อมาภายหลังมาเป็นผู้จัดการวงคาราวาน เพื่อน ๆ ต่างมารวมกลุ่มเพื่อจะฟังแผ่นเสียง จากนั้นเสดีย์ ด้ายมงคล ก็ได้เล่านิทานจีนให้ฟัง “เรื่องกระต่ายกับเต่า” มีครูเล่านิทานเรื่องนี้ให้เด็กฟังจนจบ และมีเด็กถามครูขึ้นมาว่า “แล้วแข่งกันทำไม” จึงทำให้สุรชัย นำเอาคำถามของเด็กมาคิดและแต่งเป็นเพลง “กระต่ายกับเต่า”⁵ ออกมา ส่วนท่อนหนึ่งของเพลง วินัย อุกฤษณ์ มา

⁴บางส่วนของเพลง “หมายเหตุจากหมู่บ้าน” คำร้อง แต่งโดย สุรชัย จันทิมาธร ทำนองเพลงเกิดจากการแจมกีตาร์กันเองภายในวงคาราวาน แล้วจึงเก็บมาเรียบเรียงเป็นทำนอง

⁵เพลง “กระต่ายกับเต่า” แต่งคำร้องโดย สุรชัย จันทิมาธร ส่วนทำนองโดย วินัย อุกฤษณ์

ช่วยแต่งตรงที่อ่อนแกว่า “หันหน้ากันคนละทาง สร้างดาวกันคนละดวง ช่วงชิงไปสู่สวรรค์ ใครไม่ทันเป็นคนหลงทาง...”

หลังจากอยู่กรุงเทพฯ ได้ไม่นาน วงคาราวาน ก็ลงไปเล่นที่ภาคใต้ และได้แวะเยี่ยมเยียนบ้านวินัย อุทกษณที่เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ ระหว่างนี้ก็ได้อ่านรู้วัฒนธรรมและดนตรีของชาวพื้นเมือง

ปี 2518 วงคาราวาน ออกผลงานชุดแรกเป็นแผ่นเสียงขนาด 7 นิ้ว ชุด “คนกับควาย” มีพงษ์เทพ กระโดนชำนาญ มาเป่าขลุ่ยในเพลงนกสีเหลือง ขณะเดียวกันก็มีความคิดที่จะทำเทปขาย ประเสริฐ จันดำ จึงแต่งเพลงแบนเอ็ดเด็ดให้ และวิสา คัญทัพ ก็ได้แต่งเพลงคนภูเขา ทำให้เทปสามารถออกจำหน่ายในงานมหกรรมดนตรีเพื่อชีวิต ที่สวนลุมพินี ในปีเดียวกัน สุรชัย ก็ถูกเพื่อนไล่ออกจากวงด้วยสาเหตุมาจากความประพฤติดส่วนตัว

อาจจะเป็นเรื่องยากนะที่คนสามสี่คนมาร่วมกัน เพื่อจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน ผัวเมียยังทะเลาะกันเลย นับประสาอะไร อีกอย่างก็ต่างจากวงดนตรีอื่นก็เพราะว่า วงเราไม่มีปัญหาเรื่องผู้หญิง เรื่องเงิน เหมือนวงอื่น ๆ ที่จะเป็นก็เรื่องความคิดนี้แหละ และก็มารวมตัวกันอีกจนได้ แต่พอไป ๆ คิดถึงกันก็มารวมกัน คีนดีกันเหมือนเด็ก ๆ (ตำนานชีวิตคาราวาน Without people we are nothing, 2532, น.49)

หลังจากที่ออกมาแสดงดนตรีคนเดียวสุรชัย ก็ไปเล่นในงานประท้วงการจับกุมชาวนานักศึกษา 9 คน ที่สนามฟุตบอล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ขณะฟังข้อมูลจากการไฮปาร์คในตอนนั้น สุรชัย ได้นำแต่งเพลงกลางสนามฟุตบอลขึ้นมา คือเพลง “ตายสิบเกิดแสน”⁶

จากนั้นสุรชัย ก็ออกเดินทางเก็บเกี่ยวหาประสบการณ์ในชนบทเพียงลำพัง ไม่ช้าไม่นานคาราวาน ก็กลับมารวมตัวกันอีกครั้ง และได้ทำลองเพลย์ ชุด “อเมริกันอันตราย” โดยชุดนี้บทเพลงเน้นไปที่การต่อต้านอเมริกา และเพื่อปลุกสำนึกให้คนได้นึกถึงสภาพความเป็นจริงอันขมขื่นของชาวนาไทย เพลงในชุดนี้เกิดจากการที่สุรชัย และคาราวานได้เข้าไปสัมผัสกับขบวนการของประชาชนมากขึ้น โดยมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่าเพลงในชุดนี้มีเนื้อหาที่มีลักษณะรุนแรง

ความจริงผมไม่ชอบความรุนแรง เพลงยุคแรกไม่รุนแรงนะ มาแรงยุคกลางปี 18-19 เพราะเห็นแต่เลือด เห็นแต่เนื้อ เห็นแต่ระเบิด เพลงยุคอเมริกันอันตราย ยุคนี้แรงเลือดสาด เดินขบวนดี ๆ ระเบิดลงตึง ๆ เลือดเต็มรถ รถส่งคนเจ็บเข้าโรงพยาบาล

⁶เพลง “ตายสิบเกิดแสน” แต่งคำร้องโดย สุรชัย จันทิมาธร และใช้ทำนองเพลง A Hard Rain Gonna Fall ของบ็อบ ดิลัน

เลือดย่อยเป็นทาง อย่างนี้ไม่แรงไม่ไหว เป็นใครใครก็ต้องเดือด (ตำนานชีวิต
คาราวาน Without people we are nothing, 2532, น. 50)

วงคาราวาน ไม่ได้เป็นเพียงแต่ร่วมเดินทางไปกับขบวนนักศึกษาในการออกอภรณ์รงค์
ประชาธิปไตย หรือร่วมงานประท้วงเท่านั้น แต่เริ่มทำเป็นวงดนตรีอาชีพ โดยเปิดแสดงตามสถานที่
ต่าง ๆ

ปี 2519 สถานการณ์ทางการเมืองเริ่มรุนแรง มีการประท้วง และนัดหยุดงาน การเผชิญ
หน้าระหว่างฝ่ายประชาชนกับรัฐบาลมีมากขึ้นเรื่อย ๆ มีการชุมนุม คุกคาม ทำร้าย เช่นฆ่า และเริ่ม
เป็นข่าวมากขึ้น อีกทั้งยังมีการคุกคามคนที่ทำงานเคลื่อนไหวทางด้านศิลปวัฒนธรรมด้วย ตาม
สถานีวิทยุมีการเปิดเพลงปลุกใจให้รักชาติดังขึ้นเรื่อย ๆ และตามสถานีโทรทัศน์ก็เช่นเดียวกัน ช่วง
นี้วงคาราวาน ต้องออกแสดงดนตรีให้กับกรมการตามโรงงานฟาง และได้รับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นของ
ชนชั้นกรรมกรในสังคม

เพลง “คนกับควาย” เป็นที่รู้จักไปทั่วบ้านทั่วเมืองอีกครั้งเมื่อ ทางทีวีสี ช่อง 3 ได้ติดต่อ
ให้คาราวาน ไปออกอากาศร่วมกับวง “The Impossible” วันนั้นคาราวานร้องอยู่สองเพลงคือ
เพลงคนกับควาย และเพลงจิตร์ ภูมิศักดิ์ หลังออกอากาศเสร็จส่งผลให้รายการดังกล่าวถูกสั่งยุบทันที
นอกจากนี้ภายหลังจากเพลงคนกับควาย เพลงกรรมมาชน และเพลงข้าวคอกยฝ่น กลายเป็นเพลงต้องห้าม
ขณะเดียวกันหลังการประโคมข่าวของหนังสือพิมพ์ได้ส่งผลให้ยอดขายของเพลงคนกับควาย กลับ
สูงขึ้น

ก้าวสู่โลกภาพยนตร์

ช่วงนี้สุรชัย ได้เริ่มมาสัมพันธ์กับผู้คนที่สนใจในเรื่องของภาพยนตร์ จนมีโอกาสเข้าไป
เป็นหนึ่งในผู้กำกับภาพยนตร์เรื่อง “ทองปาน”⁷ ซึ่งในเวลาต่อมากลายเป็นภาพยนตร์ต้องห้าม

⁷ทองปาน เป็นภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาวิพากษ์นโยบายการพัฒนาชนบทของรัฐบาลใน
ช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา อย่างตรงไปตรงมา ผ่านการเข้าร่วมสัมมนาแสดงความคิดเห็นเรื่อง
การสร้างเขื่อนของทองปาน กับเหล่านักวิชาการ ข้าราชการ โดยตัดสลับภาพการสัมมนากับภาพ
ชีวิตประจำวันของทองปาน เป็นการเสียดสีสภาพสังคมในช่วงเวลาดังกล่าว นอกจากนี้ยังใช้เพลง
เพื่อชีวิต คนกับควาย ที่ทางรัฐบาลสั่งห้ามเปิดในช่วงปี 2519 มาประกอบภาพยนตร์

“ทองปาน” เป็นภาพยนตร์กึ่งขาวดำ ความยาว 60 นาที สร้างขึ้นโดยทีมงานสมัครเล่น ที่เป็นอาจารย์ นักศึกษาทั้งไทยและเทศ รุ่น 14 ตุลา

เรื่องมาจากพี่คำสิงห์ ศรีนอก (ลาว คำหอม) นี่แหละ คนทำเป็นกลุ่มนักเรียน นักข่าว ในสมัยนั้น คนเขียนบทคือ ไพจง ไหลสกุล บทเป็นภาษาไทย แต่หนังเขาถ่ายเสียงในฟิล์มและต้องการภาษาอีสาน เราทำหน้าที่คล้าย ๆ กำกับนักแสดงให้พูดตามบท แต่ภาษาอีสานมันจะไม่ตรงเป๊ะกับภาษาไทย เราเลยบอกให้เขาพูดตามธรรมชาติ ตื่นเช้าหิวมาจะกินอะไรก็พูดตามนั้น เราไม่รู้เรื่องหนังหรอก แต่พอประสานงานกับช่างกล้องได้ พาเขาลุยโคลนถ่ายสนุกดี ทีมงานช่างภาพฝรั่งที่ทำกั๊ดิดดิน ความคิดตรงกัน ฉากชนบทเราเป็นคนกำกับเองทั้งหมด ซ้อมนักแสดงที่เป็นชาวบ้าน การจัดภาพ มุมกล้องเราเป็นคนบอก ก็เริ่มเรียนรู้ว่ากล้องตัวซ้ายตัวขวา ถ่ายมุมนี้แล้วต่อไปจะเป็นภาพจากมุมไหน อะไรอย่างนี้ (กรุงเทพฯธุรกิจ, 24 ธันวาคม 2541, น. 10)

หลังจากถ่ายทำภาพยนตร์เสร็จ ทีมงานจำนวนหนึ่งไม่ได้อยู่ดูหนังที่ตัวเองกำกับไว้ เนื่องจากต้องเข้าป่าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ การแต่งเพลงประกอบภาพยนตร์ยังเป็นงานเพลงอีกแขนงหนึ่งที่สุรชัย สามารถทำได้ดี

เพลงประกอบหนังเป็นงานที่เราชอบนะ มีโจทย์มีเนื้อหาให้ ไม่ต้องคิดเอง ปวดกบาล บางทีก็โหดอย่างของท่านม้วย น้องเมีย เสียตายไม่ได้ดูหนังเลย ท่านมาถึงบอกว่า ต้องการอารมณ์แบบนี้ ก็นาที กี้วิ แล้วเราก็ต่างให้ อัดเสียงเสร็จก็ส่งคนมาเอา DAT ไปเลย จนหนังเสร็จแล้วเรากียังไม่ดู (กรุงเทพฯธุรกิจ, 24 ธันวาคม 2541, น. 10)

หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

ปลายเดือนสิงหาคม 2519 จอมพลประภาส จารุเสถียร เดินทางกลับเข้ามาในประเทศไทย เพื่อมารักษาดวงตา จากการเข้ามานครึ่งนี้ทำให้เกิดการต่อต้านและเคลื่อนไหวอย่างมาก สถานการณ์เริ่มรุนแรงขึ้นเมื่อนักศึกษาต่างพากันมารวมตัวประท้วงกันที่สนามฟุตบอล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และยื่นข้อเสนอกับทางรัฐบาลขับไล่จอมพลประภาสออกนอกประเทศ ขณะประท้วงก็ได้เกิดเสียงป็นดังขึ้น ทำให้นักศึกษาเสียชีวิตไป 2 คน และได้รับบาดเจ็บจำนวนมาก

ไม่ช้าไม่นานข่าวการเดินทางเข้าประเทศของจอมพลถนอม ก็ได้แพร่กระจายไปทั่ว นักศึกษามหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้จัดให้มีการประท้วงต่อต้านการเข้ามาดังกล่าว และวงคาราวาน ก็ถูกเชิญไปเล่นดนตรีขับไล่ร่วมกับนักดนตรีวงอื่น ๆ

ต้นเดือนตุลาคม 2519 นักศึกษาทางภาคอีสานมาติดต่อเราให้ไปเล่นอีก เราไปเล่นที่โคราชซึ่งขณะนั้นเป็นวันที่ 3 ของการชุมนุมคัดค้านการเข้ามาของจอมพลถนอม แต่การชุมนุมอยู่ไม่นานก็ต้องสลายอีก เราเดินทางไปอุบลฯในคืนนั้นเลย ตอนเช้ามีการชุมนุมที่วิทยาลัยครู ในช่วงนั้นนักศึกษากำลังสอบ การชุมนุมจึงอยู่ได้ไม่นาน

คืนวันที่ 5 ตุลาคม เราจึงจับรถเข้าขอนแก่น กลางดึกได้ยินวิทยุประกาศว่า มีการบุกคุกเข้าธรรมศาสตร์แล้ว เราไปถึงมหาวิทยาลัยขอนแก่นราวตี 2 ก็นอนราว ๆ 5-6 โมง นักศึกษาที่นอนห้องเดียวกันก็เข้ามาปลุกด้วยเสียงร้องให้ “พี่ พี่ นอนเลือดแล้ว” ตั้งแต่เช้าวันที่ 6 ตุลาคม จึงมีการชุมนุมในมหาวิทยาลัยขอนแก่น แจ่งข้อมูลต่าง ๆ ให้ นักศึกษารับรู้ พวกเรามีหน้าที่เล่นดนตรี มีวง “โคมฉาย” นักศึกษาจากรามคำแหงร่วมไปด้วย ผลัดกันเล่นสลับการอภิปรายอย่างดุเดือด เราเล่นอยู่ที่นั่นจนเย็นจึงประกาศของคณะปฏิรูปออกอากาศ ผู้นำนักศึกษาได้ประกาศว่า เผด็จการกลับเข้ามาอีกแล้ว เราจะไม่ยอมก้มหัวให้มันอีกต่อไป... เราได้ยินประกาศจากเสียงตามสายดังไปทั่วบริเวณมหาวิทยาลัย ทั้งอาจารย์และนักศึกษาต่างให้กำลังใจและปกป้องกันและกัน (วีระศักดิ์ สุทธศรี, 2529, น. 61)

เข้าป่า - ชีวิตในป่า

สุรชัย และคาราวาน ต้องพากันเข้าป่า เพื่อหนีจากการกวาดล้างในขณะนั้น โดยเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

คืนนั้น 6 ตุลา ก็หมายความว่าไม่มีเวลาแล้ว ทุกอย่างมันร้อนไปหมดเลย มันดุเดือดใส่กัน ฆ่ากัน ก็เลยตัดสินใจเข้าคืนนั้นเลย ไปด้วยรถสองแถวกันไป ไปสองวงกับวง “โคมฉาย” ไปด้วยกันคืนนั้นเพราะไปเล่นด้วยกัน ก็สิบเอ็ดสิบสองคน เท้ากับทีมฟุตบอล เวลาตำรวจถามก็บอกว่า “ไปเตะฟุตบอล”

ตอนนั้นมีคนมารับ เพราะคนในเมืองส่งไป คอมมิวนิสต์ในเมืองว่านั่นเถอะ ถ้าจะเรียกคอมมิวนิสต์ แต่ไม่อยากเรียก คนป่าก็มารับ แล้วก็มีจุดนัดพบกัน คนของป่าก็นำทางใส่รถไป ไปถึงให้พักอยู่ที่หมู่บ้านในชนบท เป็นกระท่อมทำนาอะไรทำนองนี้ เราก็กินนอนอยู่ที่นั่น สองสามวัน สหายก็ออกมารับที่บ้านนั้น ตอนกลางคืนรับเสร็จเขาก็คุ้มกัน พาไปถึงในป่า กว่าจะถึงป่าก็ใช้เวลาานาน (ตำนานชีวิตคาราวาน, 2529, น. 63)

หลังจากเข้าไปร่วมสู้รบกับพรรคคอมมิวนิสต์ แห่งประเทศไทยแล้ว สิ่งแรกที่ทุกคนจะต้องทำคือ การเรียนทฤษฎีทางการเมือง และต้องฝึกในเรื่องของการใช้อาวุธ สำหรับกลุ่มนักร้องนักดนตรีนั้น จะต้องทำงานเพลงในสังกัดของหน่วยศิลป์

สุรชัย ก็ไม่ต่างจากคนที่เข้าไปทั่วไป ต้องเรียนรู้กฎระเบียบและวินัยการใช้ชีวิตอยู่ในป่า และนอกจากนี้ทุกคนที่เข้าไปจะต้องเปลี่ยนชื่อใหม่ โดยใช้คำว่า “สหาย” นำหน้า สำหรับสุรชัย ระยะเวลาที่เข้าป่าใหม่ ๆ ใช้ชื่อว่า “สหายสลวย” ที่มาของชื่อนี้มาจากชื่อสุนัขของคำสิงห์ ศรีนอก ที่ชื่อสละ กับ สลวย และแม้ว่าจะอาศัยอยู่ในป่าภายใต้การปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์ก็ตาม สุรชัย ยังได้ชื่อว่าเป็นคนที่นิยมความเสรีอย่างมาก มักออกล่าสัตว์ตั้งแต่ฟ้ายังไม่สว่าง และกลับมาอีกครั้งเมื่อตะวันตกดินพร้อมกับสัตว์ที่ล่ามาได้

การอยู่ในป่ามีความยากลำบากตามประสา ต้องหาอาหารป่า อยู่แบบนักปฏิวัติ ต้องอยู่ในฐานที่มั่น มีหมู่บ้านเป็นของตัวเอง มีชาวบ้าน มีเขตแดน มีพื้นที่ที่ทหารหรือตำรวจเข้าไปไม่ถึง พวกเรามีการป้องกันอย่างแน่นหนา มีเขตการต่อสู้ ไม่ใช่เดินเข้าไปง่าย ๆ เป็นป่าลึก เดินเข้าไป 4-5 วันก็ยังไม่ถึง ทางรถยนต์ไม่มี อยู่ติดกับชายแดนลา (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

จากเขตงานภูซาง สุรชัย ก็ต้องย้ายไปอยู่ในประเทศลาว ทุกครั้งที่ย้ายเขตงานจะต้องเปลี่ยนชื่อไปเรื่อย ๆ สุรชัย เปลี่ยนชื่อจากสหายสลวย มาเป็นสหาย “พันตา” ที่มาของชื่อนี้มาจากตำนานเก่าแก่เรื่อง “ท้าวพันตาพญาพันวัง” ช่วงที่อยู่ในประเทศลาวนี้เองสุรชัย ได้พบกับวีรบุรุษในใจ 3 คน ได้แก่ เปลื้อง วรรณศรี เป็นคนจังหวัดสุรินทร์บ้านเดียวกัน นอกจากนี้สุรชัย ยังประทับใจในท่าทางและคำพูดของเปลื้อง มาก่อนหน้านี้

เราได้ไปฟังแกปราศรัยที่สุรินทร์ แกพูดว่า คอมมิวนิสต์เป็นพวกแดงใช้ใหม่ แล้วก็หยิบเบงครี้อยขึ้นมา แล้วนี่สีอะไร สีแดงหรือเปล่า ไ้โฮ เเท่จริง ๆ หลายคนก็เคยบันทึกฉากนี้ไว้ในหนังสือที่เขียนเชิงประวัติศาสตร์ แล้วเราเป็นคนหนึ่งที่นั่งอยู่ในฉากนั้นด้วย ถือว่าเป็นวีรบุรุษในดวงใจคนหนึ่ง (สายลมเปลี่ยนทิศ แต่ดวงจิตมิได้เปลี่ยนเลย, 2540, น. 229)

วีรบุรุษคนต่อมาที่พบก็คือ อุดม ศรีสุวรรณ และอัศนี พลจันทร และภรรยา ที่ภายหลังสุรชัย ได้นำเอาเนื้อร้องเพลง “คิดถึงบ้าน”^๑ ที่อัศนีเป็นผู้แต่งขึ้น และนำมาร้องหลังจากออกจากป่าแล้ว

^๑เพลง “คิดถึงบ้าน” หรือ “เดือนเพ็ญ” ถูกบันทึกเสียง และขับขานในวาระต่าง ๆ เพลงนี้เขียนขึ้นโดย “อัศนี พลจันทร” หรือ “นายผี” (สหายไฟ) ที่เขียนไว้พร้อมกับใส่ทำนองเพลง เมื่อครั้ง “เข้าป่า” ด้วยความครุ่นคำนึงถึงแผ่นดินแม่

ชื่อเสียงของเขาหอมกรุ่นอยู่ในความรู้สึกของเรา เป็นคนลึกลับมาแต่ไหนแต่ไร แล้ววันหนึ่งเราก็ได้พบเขาในบริเวณที่ราบเล็ก ๆ ในเขตภูเขาสลับซับซ้อนทางตอนเหนือของลาว เรารู้แต่ว่ามันคืออาณาบริเวณที่เรียกกันว่า แขวงหลวงน้ำทา...แล้วในบ่ายวันหนึ่งของการพักผ่อนเขาก็ปรากฏตัว ความรู้สึกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นก็คือ เหมือนได้เคยรู้จักกันมานานหลายปี เขารู้จักการทำงานของเราก่อนข้างดี เขาระดือหรือรุ่นที่จะทำความรู้จักกับสหായรุ่นเยาว์ด้วยท่าที่เป็นกันเองและอบอุ่น... บางครั้งเราได้นั่งคุยกันในบ้านพักจวบจนตีสามตีสี่ ท่ามกลางกองไฟและกาแฟอุ่น ๆ มีกองหนังสือ เครื่องพิมพ์ดีด...

ผมไปอยู่แนวหน้า เขาก็อยู่แถบชายแดนประชาคมเผ่า และที่สนามรบก่อนจะเกิดศึกใหญ่ ผมได้พบญาติพี่น้องซึ่งเป็นสายธารของเพลง “คิดถึงบ้าน” ถูกร้องให้ผมฟังโดยหอมตุ้ย สหายหญิงผิวคล้ำคนภาคกลางแถบราชบุรี ซึ่งเป็นญาติของเขา บอกว่าเป็นเพลงที่นายผีแต่งขึ้นตั้งแต่พลัดบ้านพลัดเมืองไปอยู่ที่กรุงปักกิ่ง เป็นเวลาเกือบ 30 ปี ต่อมาได้อ่านบทกวีที่ตีพิมพ์ใน “วรรณกรรมเพื่อชีวิต” เขาใช้นามปากกาว่า “กสินร เพลินไพร” คารมคมคายจนต้องถามหาบทกวีมีลักษณะสร้อย... คือเพลงคนล่าสัตว์ เมื่อพบกันในระยะสุดท้ายเขาสัพยอกผมว่า ถ้าแท้จริงก็ลองทำขึ้นนี้ให้เป็นเพลงซี...ผมนั่งคิดแบบปล่อยตามสบายประมาณสองอาทิตย์ ผมก็นำเพลงนี้ไปแสดงที่สำนักทฤษฎี... (สายลมเปลี่ยนทิศ แต่ดวงจิตมิได้เปลี่ยนเลย, 2540, น. 218-219)

หลังจากอยู่ที่ประเทศลาว ได้ไม่นาน สุรัชย์ ก็ต้องกลับมาอยู่ที่เขตงานในจังหวัดน่าน ทั้งน่านเหนือและน่านใต้ ช่วงนี้เองที่ทำให้สุรัชย์ ได้เข้าไปผูกพันกับชนชาติ “ลัวะ” เป็นพิเศษ เนื่องจากชาวลัวะมีการดำรงชีวิตที่ใกล้เคียงกับชาวอีสานบ้านเกิด เช่น การกินข้าวเหนียว การปลูกบ้าน

สุรัชย์ จันทิมารร นำเพลงนี้ออกมาจากกราวป่า และบันทึกเสียงครั้งแรกในนามวง “คาราวาน” ในอัลบั้มชุด “บ้านนาสะเทือน” เมื่อปี พ.ศ. 2526 ต่อมาปี พ.ศ. 2528 ยืนยง โอภากุล (แอ๊ด คาราบาว) นำมาบันทึกเสียงอีกครั้ง ในอัลบั้มชุด “กัมพูชา” และได้เปลี่ยนชื่อเพลง จาก “คิดถึงบ้าน” มาเป็น “เดือนเพ็ญ” พร้อมทั้งสลับท่อนเนื้อร้อง

หลังจากนั้น มีผู้นำเพลงนี้ ไปบันทึกเสียงอีกนับครั้งไม่ถ้วน ทั้งในอัลบั้มปกติ และอัลบั้มบันทึกการแสดงสด นอกจากเพลง “คิดถึงบ้าน” ที่แพร่หลาย ในชื่อ “เดือนเพ็ญ” แล้ว สุรัชย์ ยังเขียนเพลง “ตอบเดือนเพ็ญ” ในอัลบั้มชุด “เทียนอันเหมิน” โดยใช้ท่วงทำนองที่แตกต่างกัน

ยกพื้นสูง แต่ความแตกต่างระหว่างคนอีสานกับชาวลัวะ ตรงที่ชาวลัวะนั้นจะยกย่องให้ผู้หญิงเป็นใหญ่กว่าผู้ชาย และเรียกว่า “เจ้าเฮือน” นอกจากนี้ยังได้เข้าไปคลุกคลีกับชาวม้ง

ความสัมพันธ์กับคนพื้นถิ่นเหล่านี้ทำให้สุรัชย์ เริ่มเข้าไปเรียนรู้วัฒนธรรมความเป็นอยู่ต่าง ๆ ของพวกเขา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหารการกิน การล่าสัตว์ รวมไปถึงในเรื่องของดนตรีที่สุรัชย์ สนใจมากเป็นพิเศษ ทำนองเพลงพื้นบ้านหลายต่อหลายเพลงที่สุรัชย์ ชอบและฝังใจ จนกระทั่งต่อมาหลังออกจากป่าแล้วก็ยังนำเอาทำนองของเพลงพื้นบ้านเหล่านั้น มาใส่เนื้อร้องเข้าไป สุรัชย์ สัมพันธ์กับทั้งสองชนชาตินี้เป็นอย่างมากถึงขนาดที่ว่าฟังภาษาถิ่นของชาวลัวะและชาวม้งออก และยังสามารถแต่งเพลง “ไอ้ปองปองซา”^๑ ขึ้นมา

เที่ยวเพลนไป ไปกินเหล้ากับชาวบ้าน ชาวเขา ชาวอะไร ผมชอบไปคุยด้วย ก็เลยไปหากินกับเขา ไปหาปลาด้วยกัน ไปทำไร่ด้วยกัน ให้ผมหลงข้างล่างผมก็ไม่อยากลงมา ผมชอบอยู่กับชาวบ้าน งานของเราคือไปเล่นดนตรีให้ชาวบ้านฟัง อีกด้านหนึ่ง นอกจากไปเล่นดนตรีให้ชาวบ้านฟังแล้ว เรายังไปเอามาจากชาวบ้านอีกหมายความว่า เพลงพื้นบ้านเราไปได้มา ไปศึกษามา ทำให้เราติดพันอะไรบางอย่าง บางที่เราต้องการค้นคว้าอะไรส่วนตัว ผมอยู่กับพวกชาวเขา แต่ก็รู้สึกว่ายังไม่พอ ผมต้องอยู่ต่อ อยากได้เพลงพื้นบ้านมาก ๆ หน่อย พอลงมาจากป่าแล้วไม่มีอะไรเลย อยู่ที่นี่ยังมีอยู่” (ตำนานชีวิต คาราวาน, 2529, น. 64)

นอกจากนี้กิจกรรมยามว่างของสุรัชย์ คือการทำหนังสือ “มือทำ” ให้กับคนในหน่วยได้อ่าน โดยลงมือทำเองตั้งแต่เขียนเรื่องสั้น นิยาย การ์ตูน และเรื่องขำขัน รวมทั้งยังวาดภาพประกอบเองอีกบทบาทหนึ่งในหน่วยศิลปสุรัชย์ ยังรับหน้าที่ดึงมวลชนจากหมู่บ้านใกล้เคียงให้มาเป็นแนวร่วมด้วยการจัดแสดงทางดนตรีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นละครและการรำวง แต่ระหว่างการทำงานก็เกิดอุปสรรคขึ้น เมื่อมวลชนในเขตงานดังกล่าวมีบางส่วนที่เป็นชาวม้งและลัวะ จึงไม่สามารถฟังภาษาไทยออก ผลทำให้การดึงมวลชนให้มาเป็นแนวร่วมลดลง สุรัชย์ แก้ปัญหาด้วยการปรับแก้ในเรื่อง

^๑ในเนื้อเพลงไอ้ปองปองซา ตอนหนึ่งได้บอกถึงการดำรงชีวิตของชาวลัวะในการบริโภคไว้ว่า

“ไม่ได้ข้าวกินก็กินข้าวโพด ไม่ได้ข้าวโพดก็กินหน่อ ไม่ได้หน่อกินก็กินน้ำ กินแต่น้ำ กินแต่น้ำ อยู่ไม่นานก็ตาย” อีกทั้งยังเป็นการปลอบใจว่าหากไม่มีบางอย่างกิน แต่ก็ยังมีบางอย่างที่กินทดแทนกันได้ เพลงนี้ได้นำเอาทำนองมาจากเพลง I'm so lone some I could cry ของ Hank William มาใส่เนื้อร้องใหม่

ของการแสดงและเนื้อเพลง ทั้งนี้โดยนำเอาภาษาแม่และลัทธิเข้ามาใช้ จากเดิมที่แสดงละครเป็นภาษาไทยก็หันมาเปลี่ยนเป็นการแสดงงิ้วแทน เพื่อให้เข้าใจเนื้อหาที่จะสื่อสารได้ง่ายขึ้น

การทำสงครามประชาชนต้องติดอาวุธ ต้องต่อสู้กับเจ้าหน้าที่บ้านเมือง ต้องลุ่นทุกวี่ทุกวันว่าจะมีแผนอะไรตลอด ชีวิตตื่นเต้นดี อีกอย่างหนึ่งก็ได้รับรู้ว่า การปฏิวัตินั้น ปฏิวัติเพื่ออะไร การต่อสู้ด้วยอาวุธนั้นต้องมีรูปการณ์อย่างไร จัดตั้งอย่างไร ถือเป็นประสบการณ์ที่มีค่า คิดว่าเป็นมหาวิทยาลัยที่ยิ่งใหญ่สำหรับผม เพราะเป็นคนไม่ได้เรียนหนังสือไม่มีสถาบัน ก็มีความรู้สึกที่ว่าขาดตรงนั้น พอเข้าไปเลยรู้สึกว่าได้เรียนตรงนั้น ใช้เวลาเกือบ 6 ปี ถือว่าเป็นการเล่าเรียนครั้งยิ่งใหญ่ ทั้งเรื่องป่าเขา เรื่องการปฏิวัติ เรื่องการอยู่กับสังคมที่แตกต่าง อยู่กับชาวนาทำอย่างไร อยู่กับปัญญาชนทำอย่างไร จำแนกทางชนชั้นได้ค่อนข้างจะมาก ว่าร้องเพลงอย่างไรให้ชาวบ้านฟังรู้เรื่อง จะร้องอย่างไรให้เขาฟัง ก็ต้องร้องภาษาชาวบ้าน และยังต้องตระเวนไปเล่นจากเขตงานหนึ่งไปสู่อีกเขตงานหนึ่ง เรียกได้ว่าการแสดงตลอด แม้กระทั่งอยู่ในสนามรบก็ตาม (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

ในช่วงนี้เองที่เพื่อน ๆ นักดนตรี สังกัดหน่วยศิลป์ ได้เดินทางไปเรียนทฤษฎีดนตรีที่เมืองเซียงรุ่ง ในประเทศจีน สุรชัย เป็นคนเดียวที่ไม่ได้ไปเรียนต่อเพราะปฏิเสธระบบไนต์สากลมมาโดยตลอด แต่กลับขอไปเป็นแนวหน้า จากนั้นสุรชัย ก็ต้องย้ายมาอยู่ที่เขตงานในจังหวัดพะเยา ช่วงนี้เองสถานการณ์การปฏิวัติเริ่มแผ่วเบาลง มีนักศึกษาและปัญญาชนหลายต่อหลายคนต่างทยอยคืนเมือง ช่วงชีวิตในป่าของเขาจะมีสี่ส้นและมีเรื่องให้ชวนตื่นเต้นอยู่ตลอดเวลา แม้ว่าจะอยู่ท่ามกลางสมรภูมิมิรบที่เฉียดความเป็นความตายมาแล้วนับไม่ถ้วน สุรชัย ได้เก็บเกี่ยวและสั่งสมประสบการณ์ ทั้งเรื่องการใช้ชีวิต และเรื่องของคนตรี

คืนเมือง

หลังจากใช้ชีวิตเป็นทหารร่วมรบกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมานาน เป็นเวลาเกือบ 7 ปี ไม่นานสุรชัย และเพื่อนบางคน ก็ตัดสินใจออกจากป่าเพื่อจะกลับคืนเมืองอีกครั้ง และการเดินทางออกมาครั้งนี้ของสุรชัย แทบจะเป็นชุดสุดท้ายที่เดินทางออกจากป่าในปี พ.ศ. 2525 และนั่งรถไฟจากจังหวัดแพร่มายังกรุงเทพฯ มุ่งหน้าตรงมาหาเสถียร จันทิมาธร และในขณะนั้นทางหนังสือพิมพ์มติชนกำลังจะจัดคอนเสิร์ต ฟอรั่ม ยูนิเซฟ ขึ้น จึงชวนให้วงคาราวานมาร่วมเล่นในคอนเสิร์ตครั้งนี้ด้วย

การหลุดรอดออกมา การรอดชีวิตออกมาจากป่าเขาลำเนาไพร เป็นเรื่องที่น่าทึ่งใจมากอันหนึ่ง จำได้ว่าวันนั้นมาถึง มันเหมือนกับทหารที่เพิ่งกลับมาจากสมรภูมิ แต่ว่าใครจะมาเข้าใจเราขณะนั้นล่ะ เพราะมากก็ต้องปิดลับ บอกใครก็ได้ มันกดดันเก็บกดเยอะพอเจอหน้าพี่น้อง เจอหน้าพี่เถียรนี่ร้องไห้เลย ยิ่งตัวเองเป็นคนอ่อนไหวมาก เรื่องร้องไห้เป็นเรื่องธรรมดาอยู่แล้ว ก็มลงน้ำตาไหลพรากโดยไม่มีสาเหตุเลย อันนี้คือวันแรกที่มาเจอ คล้าย ๆ พวกเขาประชุมกองบอกรหัสเสร็จสรรพแล้วก็จะจัดคอนเสิร์ตด้วย สงสัยว่าเขาจะเตรียม ๆ ไว้แล้วละ แต่ก็ไม่ได้เตรียมมาให้เราหรอก เพียงแต่เรามาจังหวะพอดีเลย แต่ว่าคาราวานมาเปิดคอนเสิร์ตเพื่อยูนิเซฟ คาราวานก็กลายเป็นไฮไลต์ไปเลย เพราะมันเป็นข่าว เป็นจุดสนใจว่าเป็นการกลับมาของเราแต่วันนั้นก็ศิลปินหลายวงนะมีจรัส มโนเพชร มีนัดดา วิยะกาญจน์ มีจรัส เสวตวราภรณ์ เท่าที่ผมจำได้มีเยอะนะ (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

สุรชัย สรุปช่วงชีวิตในวัยหนุ่มจนกระทั่งออกจากป่าไว้ว่า

ช่วงนั้นถือว่าดีที่สุดแล้วสำหรับชีวิต ถึงไม่ดีที่สุดแต่ก็สำคัญที่สุดเหมือนกัน ผมจะไม่นับช่วงที่หลุดออกมาจากป่านะ ผมนับเอาช่วงหนุ่มและช่วงเรียนมั่งไม่เรียนมั่ง ช่วงเขียนหนังสือต้น ๆ แล้วก็ช่วงเข้าป่าเป็นช่วงที่สำคัญที่สุด ช่วงนั้นอายุ 20 กว่า ๆ ถึงช่วงอายุ 30 กว่า ๆ ช่วงนี้ดีที่สุด พอออกมาทำอะไรก็ได้ไม่มีอะไรแล้ว ดีในแง่ประสบการณ์ ดีในแง่การพบเห็นความคิดการเรียนรู้ที่สำคัญ ๆ แบบว่าผมเองเป็นคนล้มเหลวทางการศึกษาในระบบนะ ผมล้มเหลวโดยสิ้นเชิงผมไม่เอาจริง ๆ ใจมันไม่เอาเลย แต่ว่าไม่ใช่เกลียดนะผมพยายามแล้ว พยายามแล้วจริง ๆ แต่ในที่สุดผมก็ค้นพบว่า มันไม่ค่อยมีความหมาย

ช่วงนั้นก็มีความท้าทายจากบางสิ่งบางอย่างที่ทำให้มันใจ เป็นต้นว่าทั้ง ๆ ที่ตนเองก็ไม่ได้เรียนมหาวิทยาลัยแต่เพื่อนที่เรียนมหาวิทยาลัยก็จะบอกว่ามันกระดากแผ่นเดียวอะไรทำนองนี้และเรารู้สึกมันก็เหมือนจะเป็นอย่างนั้น แต่เราก็ไม่ได้เจอเองเหมือนวิทยากร เชียงกูล เขียนนั่นแหละ มันทำให้มองการศึกษาในระบบว่าเพื่ออะไร ในบางสิ่งบางอย่างที่เราไม่จำเป็นและไม่ต้องการเพื่อไปทำงานที่ดีเพื่อเป็นดีกรีให้ตัวเอง เพื่อยกระดับคุณค่าให้กับตัวเองในสังคม เพื่อให้คนยอมรับตัวเองอะไรก็ตามเถอะ มันไม่ใช่ไม่ใช่เลย เพราะตัวเราเองก็เปลี่ยนไม่ได้ก็เลยเอามาเป็นเหตุผลที่เราต้องมีชีวิตแบบนี้ คือการศึกษานอกระบบ เพราะฉะนั้นเรื่องเข้าป่าจึงถือเป็นว่า ผมได้เรียนมหาวิทยาลัยที่ค่อนข้างจะถือเป็นการเรียน คิดมานานแล้วไม่ใช่เพิ่งมาคิด อย่างน้อยก็ได้เรียนการเมืองละเอา เรียนการเมืองที่มันแปลกออกไป

จากที่เข้าใจ แม้กระทั่งการทหารก็ยังได้เรียน ซึ่งตัวเองเกลียดการทหารมากเลยก็ ยังได้รำเรียนการเมืองการทหารในป่า แล้วก็ได้เรียนรู้จากชีวิตคนอื่น ๆ ว่าทำไม พวกเขาจึงปฏิบัติในวงกว้างไม่ใช่ปัญญาชนไม่ใช่พวกนักศึกษา ไม่ใช่เพื่อนของเรา แต่ได้เห็นชาวเขา ชาวนา ได้เห็นใจ ได้เห็นเสีย (วารสารศรีบูรพา, 2549, น. 22-23)

ชีวิตและผลงานของ สุรชัย จันทิมาธร ในช่วงอายุ 34 ปี จนถึงปัจจุบัน

การกลับคืนเมืองอีกครั้งของสุรชัย ในปี 2525 ด้วยอายุล่วงเลยถึง 34 กับสภาพสังคมที่ได้พบเจอหลังออกจากป่ากลายเป็นภาพแปลกตา แต่ก็ต้องดิ้นรนให้มีชีวิตอยู่ แม้ว่าสภาพสังคมในช่วงนั้นจะเปลี่ยนไปแล้วก็ตาม

กลับเข้าเมืองปี 2525 เห็นได้ชัดว่ามีการเปลี่ยนแปลง สภาพเศรษฐกิจพัฒนาแล้ว ช่วงนั้นเห็นอย่างนี้เลย รู้ว่าช่วงที่อยู่ในป่า นั้น ถึงแม้จะไม่มีเงินหรือได้เดือนละ 15 บาท แต่ก็ยังอยู่ได้ พอมาอยู่ในเมืองเงินเดือนเท่าไรก็รู้สึกว่ายาก จึงพบเห็นข้อแตกต่างตรงนี้อย่างมาก เพราะชีวิตมันขึ้นกับพระเจ้าเงินตรามากเกินไป เป็นสาเหตุที่ทำให้ชีวิตค่อนข้างจะมีปัญหา ไม่ค่อยจะมีอิสระและความสมบูรณ์ที่จะใช้ชีวิตมากนัก ถูกจำกัดด้วยระบบเศรษฐกิจ... โครงสร้างของสังคมมันอยู่ในระบบมือใครยาว สาวได้สาวเอา ระบบรัฐรักษาตัวรอดเป็นยอดดี เป็นค่านิยมที่ชาววัดถุ ภูเขาเงินตราเป็นหลัก ไม่ได้นับถือคุณธรรมหรือด้านจิตใจ อยากจะเปลี่ยนแปลงสังคมตรงนี้นานแล้ว ก็ยังไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้เลย (สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์, 10-16 พฤษภาคม 2541, น. 15.

การทำงานร่วมกับค่ายเทพ

สุรชัย ยังคงดำรงชีพด้วยการเป็นนักร้องและนักดนตรี ออกผลงานเพลงทั้งในนามวงคาราวานและผลงานเดี่ยว และเริ่มเข้าไปทำงานเพลงร่วมกับค่ายเทพต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่ผลงานให้เป็นวงกว้างมากขึ้น แต่ก็ผิดหวังในเรื่องของการทำงานมาตลอด เนื่องจากบรรดาค่ายเทพต้องการให้แต่งเพลงที่ตลาดต้องการ ซึ่งขัดแย้งในความรู้สึกของคนทำงานเพลงอย่าง สุรชัย อย่างมาก

การทำงานของผมยังอยู่บนพื้นฐานเดิม ยังเขียนเพราะอยากเขียน อยากทำเพราะอยากทำ ทำเพื่อขาย เอาตั้งค์มาทำงานต่อ แต่มันก็ได้ไม่มากหรอก ก็ไม่ต้องไปแคร้มัน หลาย ๆ เพลงที่แต่งขึ้นในเหตุการณ์ต่าง ๆ ก็ไม่ได้หมายความว่า เพลง

เหล่านั้ต้องเอาไปอัดขายนะ ไม่จำเป็น ใช้เฉพาะงานก็พอแล้ว แต่ถ้ามีคนสนใจก็อัดไม่ได้มุ่งหวังเพื่อจะทำธุรกิจ เพลงเพื่อชีวิตก็ต้องเติบโตไปกับขบวนการภาคประชาชน แต่ไม่จำเป็นว่าต้องร้องแต่เพลงเพื่อชีวิตเท่านั้น และผมอยากสรุปเรื่องการทำงานกับบริษัทหรือค่ายเทปเอาไว้ว่า บริษัทเทปไม่ว่าจะเป็นค่ายไหนจะเล็กหรือใหญ่ ย่อมต้องขายเอากำไร เราตีฝ่าวงล้อมนายทุนไม่ได้ ตอนนี้อย่างไรก็อยากได้อิสรระจากสัญญาบริษัทต่าง ๆ เท่านั้น เพื่อทำเทปขายเอง แต่กว่าจะคิดได้ก็ล่วงเลยมากกว่าสามสิบปีแล้ว ต้องยอมรับว่าล้มเหลวเรื่องธุรกิจ เพราะไม่เคยคุยรู้เรื่อง แต่สิ่งที่ล้ำค่าสำหรับเราคือ เวลาไปแสดงดนตรีที่ไหนผมไม่เคยได้รับอันตราย รู้สึกตัวเองมีคุณค่ามากกว่าที่บริษัทเทปให้ (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

สุรชัย ยังเขียนเพลงอย่างต่อเนื่อง เพียงแต่ไม่ได้รวบรวมผลงานเพลงออกมาเป็นอัลบั้มดีเท่ากับเมื่อก่อน เพราะติดกับเงื่อนไขการทำงานที่ต้องพึ่งนายทุนเป็นหลักที่ส่วนมากมักจะเป็นค่ายเทปต่าง ๆ ทำให้งานเพลงใหม่ ๆ จึงไม่ได้ถูกเผยแพร่ แต่ทว่างานเพลงเก่า ๆ ที่แต่งเอาไว้ก็ยังสามารถนำมาขายได้อยู่ตลอด นอกจากนี้หากมีการว่าจ้างให้แต่งเพลงตามโจทย์ที่กำหนดไว้สุรชัยจะคำนึงถึงความเหมาะสมในการรับเขียนเพลงในแต่ละครั้งเป็นหลัก และบทเพลงที่แต่งก็ไม่จำเป็นต้องมีเนื้อหาที่จะต้องจับป็นผู้รอบอยู่ตลอดเวลาตามภาพที่สังคมยึดติด

เรื่องการทำงานมันติดในแง่ของความรู้สึก คล้าย ๆ กับว่ามีอารมณ์ไม่ค่อยอยากทำนัก อย่างอัลบั้มหลังสุดทำออกไปแล้วมันไม่สำเร็จ บริษัทล้มเหลว แต่ก็ไม่ได้มีเรื่องอะไรกัน คล้ายกับว่ามันล้มเหลวด้วยกันทั้งสองฝ่าย ก็เห็นใจซึ่งกันและกันไปในนั้นคืองานหลังสุดที่ได้ทำ

พอหลังจากนั้นก็เสียอารมณ์ เสียความรู้สึก ไม่อยากทำงานเท่าไรหรอก เพลงใหม่นะมี แต่งไว้ตลอด จะทำเดี๋ยวนี้ก็ได้ แต่ผมยังไม่ชอบใจบริษัททั้งหลายที่มีอยู่ในตลาด อีกความรู้สึกหนึ่งคือไม่รู้จะไปคุยกับใคร เพราะคุยแล้วไม่ค่อยเข้าใจ สุดท้ายก็ทำอะไรไม่ค่อยได้อะไร ยกเว้นเพลงเก่า ๆ ทำเพื่อขายเป็นคาราโอเกะ เพราะเพลงเก่ามันขายได้ บางครั้งก็เอามาร้องใหม่ พอเขามาซื้อก็ทำ ๆ ไป แต่ไม่ได้ไปโปรโมตค่าผลิตเท่านั้น ขายเท่านั้น ได้เงินเท่านั้น จบ เพราะฉะนั้นรายได้หลักคือขายเพลงเก่า แต่ไม่มีใครรู้เท่าไร

ส่วนในเรื่องของการจ้างเขียนเพลง คนจ้างเขาคงดูมาแล้วจะว่าเหมาะสมกับเราไหม เขาคงไม่จ้างให้แต่งเพลงที่ไม่ถนัดมั้ง และเราก็ต้องดูด้วยว่ามันเหมาะสมกับเราด้วยหรือเปล่า อย่างเพลงละครก็ต้องแต่งให้มันอิงกับเรื่อง ถือว่าการรับเขียนเพลงในลักษณะแบบนี้ก็ไม่น่าเกลียดอะไร เป็นอาชีพนะ ไม่ต้องไปคำนึงหรือกลัวว่า

จะเสียความเป็นตัวเองหรือเปล่า เพราะทุกอย่างเรารู้อยู่แล้วว่าตัวเราเป็นอย่างไร คงจะไม่ทำงานที่มันขัดกับความรู้สึกตัวเอง แต่ควรจะใช้ความสามารถให้เต็มที่ เพลงรักผมก็เขียนได้ เพราะทุกเพลงที่เขียนในเชิงอุดมการณ์ก็มาจากความรักทั้งนั้น วิธีการแต่งเพลงของผมก็ธรรมดาแหละ มันมีคำเปรียบเทียบอะไร ที่ผ่านมา อย่างเราอยู่ในสนามรบก็จริง แต่ว่าเราโรแมนติคในแบบของเรา มีหมอกมีอะไร สวยงามท่ามกลางสนามรบ เพียงแต่เราจะอยู่ตรงไหน เก็บเกี่ยวเอาอะไรออกมา สะท้อน เพลงเรามันจะอบอุ่นละมุน สังเกตดูไม่มีเพลงไหนหรือที่เป็นแบบว่า เฮ้ย..สู้โว้ย ฆ่ามันโว้ย บางคนเข้าใจผิดไปว่าคนที่เข้าป่าจับปืนปฏิบัติจะเป็นแต่เรื่องแบบนั้น จริง ๆ เรายิ่งน้ำตาไหล จะเข้มแข็งจะบึกบึนอย่างไรมันก็ยังมีน้ำตา มีความสะเทือนใจอยู่ (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

จุดยืนในความเป็นนักต่อสู้

ทุกวันนี้ แม้ว่าสถานการณ์การต่อสู้ทางการเมืองจะมีรูปแบบเปลี่ยนไป จากเดิมที่ บทเพลงของสุรชัย ถูกแต่งขึ้นมาเพื่อรับใช้เหตุการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ หรือต่อสู้เรื่องของคนชั้นใน สังคม รวมทั้งต่อสู้กับเผด็จการนานา ปัจจุบันในแง่ของคนทำงานเพลง สุรชัย ก็ยังคงทำงานเพื่อผลักดันสังคมให้ดีขึ้น โดยไม่ทิ้งแนวทางเดิมของตัวเองที่วางไว้ในความเป็นนักต่อสู้ทางด้านเสียงเพลงมาโดยตลอด

ผมยังไม่ทิ้งแนวรบด้านนี้ไปเท่าไร แต่ก็ไม่ใช่นักรบที่กล้าหาญอะไรเท่าไรหรืออก บางทีก็ไม่ค่อยเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นเหมือนกัน บางครั้งก็เดินดูๆ ไป เคา ๆ ไป ยกตัวอย่างเรื่องภาคใต้ ก็ไม่เข้าใจว่ามูลเหตุจริง ๆ เป็นอย่างไร การจะเข้าใจได้ก็ต้องลงไปดูข้อเท็จจริงด้วยตัวเอง ใครจะกล้าลงไปดูละ ใครจะกล้าเดินดูๆ ไป สอบถามชาวบ้าน ผู้สื่อข่าวเองก็เถอะ ทุกวันนี้เราไม่รู้ต้นเหตุจริง ๆ ของความขัดแย้ง ถ้ารู้ต้นเหตุที่แท้จริงปัญหานั้นจะแก้ได้ แต่จนกระทั่งวันนี้ความขัดแย้งที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้หลัก ๆ คืออะไร ยังไม่มีใครชี้ชัด

ผมลงไปปูของยอ เหนื่อยสุดแรงเหมือนกัน เดินทางหลายจังหวัด เล่นดนตรีหนัก และบรรลุถึงเป้าหมายที่วางไว้แล้ว คือเราลงไปปลูกต้นไม้ 3 ต้น ได้แก่ ต้นมิตรภาพ ต้นภราดรภาพ ต้นสันติภาพ และก็ได้ไปเตะฟุตบอลด้วย ดนตรีก็ไปเล่นมาแล้ว เรากลับมาด้วยความสะบักสะบอม พอสมควร แม้ว่ายังไม่ได้รับคำตอบอะไรมากมาย แต่ก็ได้เห็นว่าสภาพของสนามรบเป็นอย่างไร ได้เห็น

ความเครียดของสังคมที่โชน น่อกลัวเหมือนกัน เต็มไปด้วยบังเกอร์ เต็มไปด้วยคน
ถือปืน เจอบรรยากาศแบบนี้มันอึดอัด ไม่อยากให้ค่าคืนมาถึงเร็ว เพราะมันเครียด ก็
เลยกลับมาเขียนเป็นเพลง อย่างเพลงหลังสุด 'เยียมยามยามข้าว' ก็พูดถึงสถานการณ์
ภาคใต้ด้วยความห่วงใย อยากไปเยี่ยมไปเยือน อยากไปร้องเพลงให้ฟัง อยากให้
ควนป็นมันจางหายไป อันนี้คือความห่วงใยต่อสังคมที่ไม่เคยเปลี่ยน ก็ยังคงแต่งเพลง
เพื่อสะท้อนปัญหาของสังคมอยู่เหมือนเดิม ยังวิตกกังวลกับสังคมอยู่ไม่เปลี่ยน
(สุรัชย์ จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

ภาพของการเป็นนักต่อสู้ของสุรัชย์ ที่ยังคงยืนหยัดกับการทำงานเพลงที่เคียงข้างประชาชน
มาโดยตลอด ไม่ว่าจะป็นงานชุมนุมใด ๆ หรืองานประท้วงใด ๆ สุรัชย์ ยังคงขับขานเสียงเพลงตาม
งานเหล่านั้นไม่เปลี่ยน ถึงแม้ว่าสังคมจะเปลี่ยนไปที่ยุคก็สมัยแล้วก็ตาม สุรัชย์ ยึดหลักในการไป
ร่วมงานเหล่านี้ด้วยจุดยืนของตัวเองอย่างชัดเจน

ผมเองมีจุดยืนในการทำงานของตัวเองที่ชัดเจน คือสะท้อนตัวตนของเราในแง่ของ
ภาคประชาชน ฉะนั้นเมื่อเราเป็นประชาชนผู้ถูกปกครอง คู่ขัดแย้งของเราก็ต้อง
เป็นผู้ปกครอง เมื่อพอใจที่จะยืนอยู่ตรงนี้ ด้านนี้ ก็ต้องยอมเป็นปฏิปักษ์ ซึ่งมีสิทธิที่
จะเสนอเรื่องนั้นเรื่องนี้ได้ และการที่ผมไปปรากฏตัวในที่ชุมนุมต่าง ๆ หน้าที่ผมด้าน
สังคม คือ ร้องเพลง และบางที่มีอบต่องการให้ผมไปช่วย และการไปร่วมงานก็ไม่
ได้ใช้กฎเกณฑ์อะไรมากไปกว่า ผมรู้จักกันก็ต้องไปในแง่ที่ว่าเห็นด้วยไม่เห็นด้วย
อันนี้เป็นเรื่องละเอียด ผมคงไม่ได้เห็นด้วยร้อยเปอร์เซ็นต์ เพื่อนเราคงไม่ใช่คนเลว ที่
เขาประท้วงกันผมก็ช่วยในจุดนี้ ขณะเดียวกันอีกด้านหนึ่งเพื่อนที่เป็นฝ่ายรัฐบาล
เราก็มี่ ผมก็ไม่ได้ไปร้องเฉพาะแต่ในมือบ ตอนทีไปร้องในทำเนียบก็ไปเพียงแต่ไม่มี
ใครมาทำข่าวแค่นั้นเอง

อย่างที่ผ่านมา ๆ เราก้ไปร่วมต่อสู้เรื่องหอศิลป์กรุงเทพฯ ซึ่งปัจจุบันก็ได้หอศิลป์มา
เป็นที่เรียบร้อยแล้ว แต่ได้มาแล้วจะทำอย่างไรนั้นอีกเรื่องหนึ่ง เราเป็นนักต่อสู้ ได้มา
แล้วใครจะทำก็ทำไป ใครอยากสร้างก็สร้างไป ไม่ใช่เราต่อสู้แล้วจะไปนั่งตรงนั้น
ไม่ใช่

เมื่อก่อนมีเดินขบวนที่โชนที่นี่ ขอมาก็ไปร้องเพลงให้เขา ทั้ง ๆ ที่ไม่เข้าใจหรอกว่า
เราเป็นฝ่ายถูกหรือเปล่า ไปอย่างนั้นเสียงใหม่ก็เสียง อยู่ดี ๆ ก็ไปร้องเพลงต้านรัฐ
บาลหน้าทำเนียบ โห ภาพมัน...พูดไปแล้วก็น่ากลัว พอมาค่านึงว่าทำไมถึงทำไป
อย่างนั้น ก็ได้คำตอบว่าเพื่อนเราเป็นคนดี เพื่อนเราอยู่ตรงนั้น ทำไมเราถึงไป
เพราะเรารักเพื่อนเรา เราเชื่อมั่นในเพื่อนว่าเขาอยู่ในไซต์ที่ดีแบบพวกวนิดา (วนิดา

ต้นตริวิทยาพิทักษ์) หรือพวกสมัชชาคนจนสมัยก่อน ที่ไปเพราะเรารักเพื่อน เราเชื่อว่าเพื่อนไม่ใช่คนเลวร้าย ถึงใครจะมองว่าเลวร้ายก็ช่าง แต่เรามองว่าไฉนมันเป็นคนดีนี่หว่า ผมวัดคนง่าย ๆ อย่างนี้

อย่างกรณีท้อแก๊ส คนที่ต่อต้านก็คือพีเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ผมเชื่อมั่นพีเนาว์ ไม่รู้รายละเอียดของมัน ไม่รู้ว่าอะไรดีเลวแค่ไหน แต่ก็ไปช่วยเขาต่อต้านด้วย ทั้ง ๆ ที่โครงการนั้นมันคือการต่อต้านรัฐบาล โครงการท้อแก๊สมาเลเซียก็เหมือนกัน ไปเพราะเห็นว่ามันไม่ถูกต้อง (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

หาเลี้ยงชีพด้วยการเล่นดนตรี

งานหลักของสุรชัย ทุกวันนี้ก็ยังคงตระเวนเล่นดนตรีไปในทั่วทุกภาคของประเทศ ร่วมกับลูกวงจำนวนหนึ่ง ซึ่งมีมงคล อุทก หนึ่งในสมาชิกคาราวานร่วมแสดงด้วย ในนามวง “หงา คาราวาน” และฉากหลังจากเดิมที่ต้องยืนร้องเพลงบนเวทีเสวนา หรือบนเวทีไฮปาร์ค ก็แปรเปลี่ยนมาเป็น “ฉับเพื่อชีวิต” แทน และฉับเพื่อชีวิตนี้เองยังเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่สุรชัย มักนำเสนอผลงานเพลงของตัวเองผ่านผู้ฟังโดยตรง

วัฒนธรรมที่เป็นพื้นฐานของสังคมไทยที่เห็นได้ชัดเป็นของใหม่ ก็มีฉับเพื่อชีวิต มีวงการเพลงเพื่อชีวิต ตลาดเพลงเพื่อชีวิต สมัยก่อนที่ทำงานเพลงกันใหม่ ๆ จะถูกดูถูก และไม่สามารถมาแทรกแซงในระดับสังคมใหญ่ ๆ ได้เหมือนกับทุกวันนี้ แต่เดี๋ยวนี้มีการเปิดตัวมากขึ้น มีพัฒนาการ กลายเป็นวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นใหม่ ซึ่งอันนี้เป็นสิ่งที่น่าจะต้องช่วยกันดูแลอย่าเพิกเฉย อย่างมองผ่าน ส่วนพวกฉับเพื่อชีวิตก็ให้ดูแลกันต่อไป ช่วย ๆ กันขัดเกลาและพัฒนาให้มันดีขึ้น ให้เจริญเติบโตขึ้น ไม่ใช่ปล่อยให้ปล่อยปละละเลยหรือคิดว่าแล้วแต่มันจะเป็นไป เพราะว่าวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว น่าจะได้รับการสอดส่องดูแล...

การร้องเพลงในฉับเพื่อชีวิตมันก็เป็นการทำมาหากิน ถ้าไม่เล่นที่ร้านเหล้าแล้วจะ ให้ไปเล่นที่ไหนล่ะ ผมก็อยากจะเล่นคอนเสิร์ตดี ๆ เหมือนกัน แต่ไม่มีใครจัด จริง ๆ ผมก็ไม่ได้เล่นร้านเหล้าอย่างเดียว บางทีก็เป็นงานวัด บางทีก็เป็นคอนเสิร์ตที่เก็บเงินโดยเฉพาะ ส่วนมากที่ไปเล่นร้านเหล้าเพราะฉับเพื่อชีวิตมันแตกหน่อออกไป ตอนนี้อยากออกไปอยู่ตามอำเภอต่าง ๆ แล้ว มันเป็นเวทีของเรา จะไปดำไม่ได้ เวลาไปเล่นบางทีก็มีคนดีกัน ผมก็ไม่ชอบ แต่การไปเล่นตามที่ต่าง ๆ ทำให้เห็นว่สังคมจริง ๆ เป็นอย่างไร ชาวบ้านจริง ๆ อยู่กันอย่างไร ซึ่งก็ว่ากันไปตามประสา

ชาวบ้าน อาจจะมีตีกันบ้าง ง่ายบ้าง เพราะคนเวลาเมามากจะง่ายกว่าคนปกติ ทั้งหลายแหล่ผมไม่คิดว่าพวกเขาเลวร้าย อย่างน้อยเขาก็เป็นเจ้าบ้าน

ปัจจุบันผมเองก็ยังตระเวนไปเล่นดนตรี ไปร้องเพลงตามภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ เวลาไปเล่นที่ไหน พออยู่น้ำไม่ใคร่ไหนก็เหมือนกับเป็นผู้รายงานข่าว เพียงแต่อยู่ในรูปของเสียงเพลง เป็นผู้บอกเล่าเรื่องราวสู่กันฟัง คือไม่ได้เป็นการอ่านข่าว แต่ว่าร้องเพลง เล่าข่าว เล่าเรื่อง และการทำงานอย่างนี้ก็ยังคงทำอยู่ตลอด เพียงแต่ว่าไม่ได้เป็นข่าวอะไรมากนัก

ผมยังพวงไปรับงานเรื่อย ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ตัวเองอยู่ได้ สมาชิกในวงถ้ารวมตัวผลและลูกวงก็ราว ๆ 10 กว่าชีวิต ลูกวงก็มีทั้งคนยกกีตาร์ คนขับรถ ฯลฯ และแต่ละคนก็มีลูกมีเมีย มีภาระว่าจ้างเหอะ เราก็ต้องดูแลกัน เหมือนเป็นบริษัทเล็ก ๆ แต่การทำงานก็ใช้ความทรหดอดทนพอสมควร ทุกวันนี้เดินทางกันจนหน้าจะเป็นยางรถอยู่แล้ว เวลาเดินทางก็ต้องใช้รถ 2 คัน น้ำมันก็ต้องเสีย แต่ก็ต้องไป เพราะงานในกรุงเทพฯ ก็น้อยลง เลยต้องไปรับงานที่ไกล ๆ ออกไป แต่การออกไปไกล ๆ ทำให้เห็นสังคมกว้างขึ้น ได้เจอชาวบ้าน แล้วที่อุ้นใจก็คือ ได้เจอแฟนเพลง ไปไหนก็ได้รับการต้อนรับขับสู้ที่ดี ทุกวันนี้ผมมีชีวิตอยู่ได้ด้วยความสุขแบบนี้ (สุรัชย์ จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

การเล่นดนตรีในฝันเพื่อชีวิต ช่วงหนึ่งมีการตั้งคำถามจากสังคมว่า บรรยากาศร้านเหล้านั้นไม่เหมาะกับการนำบทเพลงที่เคยร่วมต่อสู้เรียกร้องมาขับร้องยังสถานที่เหล่านี้ เนื่องจากผิดวัตถุประสงค์ของการแต่งเพลง ขณะที่มีการตั้งคำถามดังกล่าว สุรัชย์ กลับมีการสอดแทรกวิถีคิดต่าง ๆ เข้าไปด้วยในระหว่างการแสดง สุรัชย์ ไม่เคยละเลยในเรื่องของการให้ข้อมูลข่าวสารแก่คนที่มาเสพงานเพลงของตนเลย แม้ว่าสถานที่เหล่านั้นจะเป็นสถานบันเทิงอย่างผับเพื่อชีวิตก็ตาม

เราใช้เพลงนั้นเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่างไปแล้ว ส่วนการไปเล่นตามร้านเหล้าเขาต้องการให้เราเล่นเพลงสนุก ๆ แต่ผมก็พยายามจะแทรกเนื้อหาสาระที่เราต้องการสื่อสารเข้าไปด้วย บางครั้งก็อาจจะบอกเขาว่าขออนุญาตเล่นเพลงใหม่ อาจจะไม่สนุก แต่ลองฟังดู ต้องมีอย่างนี้บ้าง ต้องพยายามยึดเยียด เพราะบางทีก็เบื่อก็คงต้องคอยเอ็นเตอร์เทน หรือจะไปโงะสามช่าตลอดก็ไม่ไหวเหมือนกัน ผมอยากให้ร้านเหล้ามีบรรยากาศของการฟังบ้าง คนที่จ้างเราไปเขาก็อยากให้คนฟังเหมือนกัน เพราะพวกโงะจะมีทุกวันอยู่แล้ว เขาก็จะบอก... เล่นแบบของน้ำนั้นแหละ ไม่ต้องแคร์อะไรมาก ฉะนั้นเพลงนี้ต้องระลึกลึถึง 14 ตุลาคมก็ต้องระลึกลึ ให้คนกินเหล้ามีจิตสำนึกบ้าง

นอกจากนี้ก็พยายามจะเล่นเพลงใหม่อยู่เรื่อย ๆ ทั้งที่เพลงพวกนี้ไม่ได้อัปเดตขาย เป็นเพลงใหม่จริง ๆ (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

นอกจากการตั้งคำถามถึงความเหมาะสม ในการนำเอาบทเพลงบางเพลงมาร้องในฉบับเพื่อชีวิตแล้ว สังคมยังตั้งคำถามในเรื่องของการทำงานเพลงของศิลปินเพื่อชีวิตแต่ละคนว่า เพลงเหล่านี้ไม่ได้รับใช้คนฟังเท่าไร หากแต่รับใช้ศิลปินเสียมากกว่า จนกลายเป็นคำที่หลายคนมักจะบอกกันว่า “ก็เพื่อชีวิตคนร้องนั่นแหละ ที่ทำงานหากินกับคนจน”

ที่พูดกันว่าวงดนตรีเพื่อชีวิตทำเพื่อตัวเองมันก็จริง เมื่อตัวเองมีแล้วก็ต้องแบ่งให้คนอื่น มันก็ควรจะเป็นอย่างนั้นไม่ใช่หรือ หนึ่งเราต้องทำเพื่อตัวเอง เมื่อตัวเองมีพอแล้วก็ต้องแบ่งปันให้คนอื่นด้วย ส่วนเรื่องที่ว่าหากินกับคนจนนั้น เราไม่ได้คิดอย่างนั้น แต่เราคิดว่าอย่างน้อยเราได้สะท้อนจุดที่เขาต้องต่ำ ในจุดที่เขาต้องสู้ มันก็ไม่ได้น่าเกลียดอะไร ดีซะอีกที่เราได้พูดถึงคนเหล่านี้ เพราะถ้าเราไม่ได้พูดถึง แล้วใครจะพูดในสังคม และคนย่าแม่มันก็มีหลากหลาย คนไม่ดี คนขายยาบ้ามันก็เยอะ คำพูดเหล่านี้ผมก็ได้ยินมาเยอะ และก็รู้สึกไม่ค่อยดีเท่าไร คือก็รู้ว่าเขาพูดแตกดันเวลาได้ยินก็จะวางเฉย แล้วก็สำรวจตัวเองว่าเรามีเปอร์เซ็นต์ทำแบบนั้นหรือเปล่า มากน้อยแค่ไหน สำรวจแล้วก็ไม่ต้องไปโกรธเขา ไม่ต้องไปตอบโต้ เพราะว่าเขาวิจารณ์เรา สะท้อนเรา ที่เขาพูดแบบนี้ก็แสดงว่ามันมีบางส่วนที่มีพฤติกรรมแบบนี้.. ผมว่ามันไม่มีอะไรต้องจำกัดหรือกั้นในการที่คนเราทำงานหาเลี้ยงครอบครัวได้ เป็นเรื่องเจริญก้าวหน้า ผมถนัดในเรื่องของงานศิลปะผมก็คิดว่าผมจะยืนอยู่ได้ด้วยตรงนี้ แล้วก็ยังมีบ้าง คือไม่ต้องเป็นหนี้ เพราะปัจจุบันก็ยังเป็นหนี้เขาอยู่ มันก็ยังเป็นเรื่องที่มันก็ยังคาใจ เพราะเราต้องหาสิ่งที่มาสนับสนุนสังคมที่เรารับผิดชอบอยู่ เช่น ลูกเอ๋ย เมียเอ๋ย มันยังไม่บรรลุนิติภาวะนี้ เราก็ยังต้องทำมาหากินอยู่ เพราะว่าทำอย่างอื่นไม่ทันแล้ว และผมก็ยังมีความสุขกับตรงนี้ มันไปไหนไม่รอด แต่ก็ถือว่าชีวิตที่ดีขึ้นกว่าก่อนเยอะนะ (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

แม้ว่าจะตระเวนเล่นดนตรีมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน แต่สภาพความเป็นอยู่ในเรื่องของทรัพย์สินเงินทอง หรือที่อยู่อาศัยกลับไม่มากมายเท่ากับศิลปินคนอื่น ๆ ในแขนงเดียวกัน ดังที่ท่อนหนึ่งในเพลงของแอ๊ด คาราบาว บอกเอาไว้ว่า “ร้องเพลงมาตั้งนาน ยังไม่มีบ้านจะอยู่” นั้นกลายเป็นประโยคฮิตที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นอยู่แบบคนธรรมดาทั่วไปที่ไม่ได้พึ่งพื่อของสุรชัย

ไปไหนคนก็ล้อกับประโยคฮิตอันนี้ จริง ๆ แล้วตัวเองก็น่าจะมีได้นะ อยู่ที่ว่าบ้านขนาดไหนเท่านั้นเอง ซึ่งก็ต้องเป็นขนาดที่เราพอใจด้วย แต่ถ้าให้อยู่แบบชาวบ้านจริง ๆ ก็อยู่ได้นะ ผมพอจะมีที่ทางอยู่ ถ้าสิ้นไรไม่ตอกจริง ๆ ก็คงต้องไปอยู่อย่าง

นั่น ปลุกบ้านสักหลังหนึ่ง แต่ทุกวันนี้ผมอยู่ในเมือง แล้วบ้านในเมือง โดยเฉพาะ กรุงเทพฯ มันแพงมาก ไม่เหมือนบ้านต่างจังหวัด ตรงนี้ก็กำลังต่อสู้อยู่ แต่คงไม่เหลือปากว่าแรงหรอก ว่าไปแล้ว มันก็สมบัตินอกกายนั่นแหละ ตายไปก็เอาไปไม่ได้ แต่อาจจะเหลือไว้ให้ลูกหลาน ให้เขาสบายขึ้นมาหน่อย

อีกอย่างการไปทัวร์ก็ไม่ได้อะไรเท่าไรหรอก โชว์มันได้เงินเลี้ยงปากท้อง เลี้ยงลูกน้องไปเดือน ๆ เฉลี่ยแล้วก็ไม่เท่าไร แต่ยังดีกว่าไม่มีอะไรทำ เหมือนการทำงานกินเงินเดือน ถ้างานหนึ่งเงินได้สัก 3-4 พันบาท 10 งานเฉลี่ยแล้วก็ไม่ได้ต่ำกว่าหมื่นบาทต่อคน เงินจำนวนนี้ก็สามารถทำให้มีชีวิตอยู่กันต่อไปได้ ผมเองไม่ได้มากเท่าไร บางครั้งไม่ถึงหมื่นด้วยซ้ำ จริง ๆ แล้วนายวงควรจะได้มาก แต่เราอยู่แบบเห็นใจกัน คนยกของเอาไปพันหนึ่ง คนขับรถเอาไปพันหนึ่ง หรือบางทีเล่นเก็บมาทั้งเดือน... เพื่อนป่วยก็จะโทรมา บางครั้งลูกป่วยกะทันหัน พ่อป่วยกะทันหันเรา ก็โอนเงินให้ เงินเหล่านั้นคือเงินที่ให้ไปเปล่า ๆ ไม่ใช่ยืม มันคือการช่วยเหลือกันและกัน การได้ช่วยเพื่อนเราเองก็มีความสุข แต่หลายคนมักจะคิดว่าผมมีเงินเยอะ ฉะนั้นมันจะมีประโยชน์ที่ผ่านหูมาตลอดว่า “ถ้าคนอย่างน้ำไม่มีแล้วใครจะมี” เริ่มตั้งแต่เด็กขับรถเลย ใคร ๆ ก็มักจะเข้าใจว่าผมเป็นเสี่ย (สุรัชย์ จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

ผู้หญิง ครอบครัว และหมุดหมายปลายทางของชีวิต

นอกจากเรื่องของสถานภาพทางเศรษฐกิจในกระเป๋าแล้ว สุรัชย์ มักถูกจับตามองจากสังคมอย่างมาก ในเรื่องของคนที่มักมีผู้หญิงเข้ามาเกี่ยวพันเสมอ และมีการวิพากษ์วิจารณ์ต่อความประพฤติอย่างมาก

สำหรับนักดนตรี นอกจากเรื่องการดื่มแล้วก็เป็นเรื่องผู้หญิงบ้าง จริง ๆ ไม่ใช่แค่ นักดนตรีอย่างเดียวหรอก ใครก็ตามที่มีโอกาส ผมหมายถึงคนเจ้าชู้นะ พอมีโอกาสก็มักจะฉวยไว้ทั้งนั้นแหละ คนอาจจะมองว่านักดนตรีมีผู้หญิงเข้ามาหาเยอะ อันนี้ก็จริง แต่ไม่ใช่แก่นักดนตรีเท่านั้น คนมีชื่อเสียงสายอื่น ๆ เช่น นักกีฬา ผู้หญิงก็เข้ามาหาเยอะไม่แพ้กันนักดนตรีหรอก เพียงแต่ไม่มีใครไปเจาะเท่านั้นเอง เพราะนักกีฬามันเท่ออกปานั้น

ในเรื่องตรงนี้ผมค่อนข้างจะผ่านวิกฤตเรื่องนี้มาแล้ว ผมยอมรับว่าช่วงที่กำลังวุ่นวาย มันบั่นทอนการทำงานเราได้เหมือนกัน แล้วก็ค่อนข้างหมิ่นเหม่ต่อเรื่องศีลธรรมพอสมควร ผมไม่ค่อยอยากจะทำย้อนกลับไปมองมันเท่าไรนัก ผมคิดว่าเรื่องนี้

สำหรับผู้ชายเรา มันมีโอกาสทำผิดพลาดได้สูงพอ ๆ กันทุกอาชีพ ไม่ใช่แค่พนักงานตริยี่งค่านิยมของคนมีเงินบางกลุ่มที่มองผู้หญิงเป็นเพียงเครื่องบำบัด อย่างนี้น่ากลัวที่พูดได้เพราะผมมีเพื่อนแบบนี้หลายคน ทั้งที่ความจริงเรื่องนี้มันคือความโรแมนติก ถ้าเรามีโอกาสได้รู้จัก ได้สัมผัสผู้หญิงอย่างที่เขาเป็นจริง ๆ ผู้หญิงทุกคนสวยหมด ยิ่งเวลาเขาอยู่กับลูกกับเต้า ได้เห็นธรรมชาติที่เขาแสดงออกต่อลูก มันสวยงามนะ ระยะเวลา ๗ ผมจะมองผู้หญิงเหมือนเพื่อน คิดด้วยกันได้ คุยกันได้ ไม่ใช่คนที่ง่ามากนัก สังเกตนะ เวลาชอบ เวลารัก ผู้หญิงมักจะมีมานมาบังตา ก็กลายเป็นความหึงหวง ตรงนี้ผมไม่ชอบให้ผู้หญิงเป็นเท่าไร รู้สึกว่ามันง่า แต่ถ้ามองจริง ๆ ก็ไม่ถูกเพราะผู้ชายเป็นเพศที่ได้เปรียบอยู่แล้ว แต่เวลาเจอเซางง่า หึงหวง มันก็อดรำคาญไม่ได้เหมือนกัน ถ้าเจอผู้หญิงแบบนี้มันเป็นภาวะที่ทุกข์ทรมานที่สุดหลัง ๆ ก็เลยถอย ๆ กลัว แต่ก็ไม่ได้ชอบผู้ชายนะ

ผมรู้สึกตัวเองอยู่กับผู้หญิงลำบาก เพราะไม่ชอบอธิบาย อยากอยู่กับคนที่ไม่ต้องอธิบายอะไรมาก แต่เข้าใจกัน เหมือนกับว่ารู้ธรรมชาติของกันและกัน ถ้าต้องให้มานั่งอธิบายมันน่าเบื่อ ผมจึงไม่แปลกใจเลยว่าทำไมคนรุ่นใหม่ใช้ชีวิตคู่ไม่ยึดผู้ชายก็หล่อเป็นเทพบุตร ผู้หญิงก็สวยเป็นนางฟ้าเลยไม่มีใครทนนใคร ไม่มีใครอยากมานั่งอธิบาย เพราะทำแบบนั้นถือว่าเป็นรอง สังคมสมัยใหม่ถือว่าผู้หญิงกับผู้ชายเท่าเทียมกันผู้ชายทำได้ผู้หญิงก็ทำได้สุดท้ายก็ไปกันไม่รอด (สุรัชย์ จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

กับเรื่องครอบครัว ปัจจุบัน สุรัชย์ มีลูกชาย 2 คน และไม่ประสบความสำเร็จกับเรื่องครอบครัวนัก รวมทั้งในเรื่องของเวลาที่มีค่อนข้างจำกัด เนื่องจากหมดกับการไปตระเวนเล่นดนตรีตามที่ต่าง ๆ

เราก็พยายามให้เวลากับครอบครัวนะ คือให้เวลาเท่าที่ให้ได้ แต่ก็ไม่มีเวลามาก อาจจะเรียกได้ว่าเป็นครอบครัวที่ไม่ค่อยดีนัก มันขาด ๆ เกิน ๆ ทุกวันนี้ยังคงมีลูกเมียเหมือนครอบครัวอื่นเขา เพียงแต่ไม่มีเวลาให้เหมือนสามีคนอื่น ไม่เหมือนพ่อคนอื่น ๆ เมียยังมี แต่เขาก็ต้องเป็นคนรับสภาพอย่างนี้ได้ ไม่มีสิทธิ์เรียกร้องขอเวลาหรือขอในสิ่งที่เขารู้ว่า เราไม่มีทางให้ได้ ในเมื่อเรามีอาชีพอย่างนี้ แม่ของลูกทั้งสองคนผมก็ยังคงดูแลอยู่ เราจะไม่เรียกร้องอะไรจากกัน และผมก็ไม่ได้เรียกร้องอะไรจากตัวเขา อยู่กันด้วยความรู้สึกที่เข้าใจว่า ใครมีหน้าที่อะไร ทำอะไร แล้วก็ทำไปให้ดีที่สุด ทั้งลูกและเมียก็ต้องรู้ และต้องเข้าใจและทำใจกับสิ่งที่เราเป็น ถ้าจะให้มันเป็นครอบครัวที่ดีสมบูรณ์แบบ มันก็คงเป็นไปได้ เพราะโดยสถานะแล้วมันทำไม่ได้เรื่องนี้ทุกคน

จะต้องเข้าใจ เรียกร้องไม่ได้อยู่แล้ว ซึ่งก่อนเราจะอยู่ด้วยกันเราก็คุยกันหมดแล้ว ในเรื่องเหล่านี้

กับปัจจุบันนี้เรื่องครอบครัวผมก็อยากอยู่กับเขาให้มีความสุข ไม่อยากมีปัญหาแตกแยก อะไรหรอก อย่างน้อยก็เห็นใจลูก สงสารลูก จนกว่าผู้หญิงเขาจะไปเองนั่นแหละ ผมเป็นคนไม่หักล้างอะไรใคร ไม่เคยไปด่าใคร ผมด่าคนน้อยที่สุดแล้ว โดยเฉพาะเป็นแฟนไม่เคยด่า มีแต่โดนเขาด่าตลอด บางครั้งก็รู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจเหมือนกัน ผมเหมือนคนเย็บปากตัวเองมานานแล้ว ไม่อยากด่าผู้หญิง ผมไม่เคยทำร้ายใครเลย ไม่ใช่แค่ผู้หญิง พยายามหลีกเลี่ยงการทำร้ายทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์)

หมุดหมายปลายทางของสุรชัย ในวัยที่ล่วงเลยเข้าสู่โค้งสุดท้ายของการมีชีวิตอยู่ สุรชัย ยังคงพยายามรักษาจุดยืนและอุดมการณ์ของตัวเองไว้ ตั้งแต่ก้าวแรกที่รับหน้าที่ผู้สื่อข่าวด้านเสียงเพลง จนกระทั่งปัจจุบันทิศทางและแนวทางจากวันแรกจนถึงวันนี้ยังคงไม่เปลี่ยน

ในวัยที่ล่วงเลยของสุรชัย เขาอยากใช้ชีวิตในชนบทเงียบ ๆ ที่มีเพียงกระท่อมปลายนา หลังเล็ก กับบ่อปลาสำหรับนำมาเป็นอาหาร และอยู่ท่ามกลางธรรมชาติและแมกไม้ก็พอ

เราพยายามรักษาในเรื่องของทิศทาง เพราะแนวทางเพลงก็มีอยู่ ผมคงไม่หลงใหล ได้ปลื้มไปกับอะไรง่ายนัก ทำงานที่คิดว่าใช่และถนัด ทำให้มากที่สุดเท่าที่จะมี ปัญญาทำได้เท่านั้น และภูมิใจในแง่ของการทำงานเพลง ว่าเราได้ปลูกต้นไม้ดอก นี่ขึ้นมาในวงการ ซึ่งมันก็อกเงยมาตามลำดับ บางทีมันก็ห่อเหี่ยวบ้างเป็นเรื่องธรรมดา แต่ว่ามันก็ยังมีชีวิตอยู่ สิ่งที่ภูมิใจอีกอย่างก็คือเราได้ทำตามใจที่ตนเองต้องการโดยที่ไม่มีใครมาชี้แจงให้ทำอย่างโน้นอย่างนี้ ภูมิใจในชีวิตที่เป็นอิสระได้ทำสิ่งที่ตัวเองรัก ผมว่าทุกคนอยากทำสิ่งที่ตัวเองรักกันทั้งนั้น แต่หลายคนก็ทำไม่ได้ แต่ผมได้ทำและทำมาตลอด (สุรชัย จันทิมาธร, สัมภาษณ์)